

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální patologie a sociologie

Sociální podnik jako forma pomoci mladým dospělým po odchodu z dětského domova

Bakalářská práce

Autor: Tereza Sovadníková
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: Mgr. Stanislava Hoferková, Ph.D.
Oponent práce: doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Tereza Sovadníková

Studium: P15K0096

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Název bakalářské práce: **Sociální podnik jako forma pomoci mladým dospělým po odchodu z dětského domova**

Název bakalářské práce AJ: Social enterprise as a way of helping young adults after leaving orphanage

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato práce se zabývá využitím konceptu sociálního podnikání v procesu reintegrace mladých dospělých opouštějících dětské domovy. Jejím cílem je poukázat na přínos tohoto konceptu v souvislosti s danou problematikou. Zároveň slouží jako podklad pro vypracování návrhu projektu integračního sociálního podniku, který bude na tuto cílovou skupinu zaměřen. Práce nejprve stručně charakterizuje oblast ústavní výchovy v České republice. Definiuje ústavní výchovu a typy ústavních zařízení, kde se více soustředí na charakteristiku dětského domova. Samostatná kapitola poté popisuje specifika osob vyrůstajících v ústavní péči a její dopad na osobnost jedince. Stěžejní část práce je věnována problematice reintegrace mladých dospělých po odchodu z dětského domova, definici sociálního podnikání a jeho významu v tomto procesu. Na to navazuje kvalitativní výzkumné šetření, jehož cílem je analýza subjektivního vnímání potřeb cílové skupiny ve vztahu k plánovanému projektu sociálního podniku.

BĚHOUNKOVÁ, Leona. Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči. Vyd. 1. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. 208 s. ISBN 978-80-87652-87-9. JEDLIČKA, Richard et al. Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. Vyd. 1. Praha: Themis, 2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0. PRASZKIER, Ryszard. Social entrepreneurship: theory and practice [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2012 [cit. 2018-12-06]. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=833405>

Garantující pracoviště: Katedra sociální patologie a sociologie,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Stanislava Hoferková, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.12.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 23. 4. 2019

.....

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat své vedoucí práce Mgr. Stanislavě Hoferkové Ph.D. za její ochotu, lidský přístup a cenné rady, kterými mě nejen při psaní této práce doprovázela. Velké poděkování patří také mým nejbližším, kterým děkuji za jejich neskonalou podporu a za to, že ve mě nepřestali věřit.

Dále děkuji ředitelům a vychovatelům dětských domovů a pracovníkům neziskových organizací, kteří mi při nahlédnutí do této problematiky otevřeli dveře. A především děkuji těm, kteří pro mě byli tou největší motivací. Tedy mladým dospělým, kteří opustili dětský domov. Darino, Lenko, Lucie, Evo, Moniko, děkuji vám za vaši důvěru a otevřenost, bez nichž by tato práce nikdy nevznikla.

Anotace

SOVADNÍKOVÁ Tereza. *Sociální podnik jako forma pomoci mladým dospělým po odchodu z dětského domova*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 69 s. Bakalářská práce.

Tato práce se zabývá využitím konceptu sociálního podnikání v procesu integrace mladých dospělých opouštějících dětský domov. Jejím cílem je poukázat na význam tohoto konceptu v souvislosti s danou problematikou. Zároveň slouží jako podklad pro vypracování návrhu projektu integračního sociálního podniku, který bude na tuto cílovou skupinu zaměřen. Práce nejprve stručně charakterizuje ústavní výchovu v České republice. Vymezuje pojem ústavní výchova a zařízení pro její výkon s důrazem na bližší popis dětského domova. Samostatná kapitola se poté soustředí na charakteristiku mladého dospělého opouštějícího dětský domov. Stěžejní část práce je věnována významu sociálního podniku v procesu integrace mladých dospělých do života mimo dětský domov. Na to navazuje kvalitativní výzkumné šetření, zaměřující se na význam sociálního podniku v daném procesu z pohledu cílové skupiny.

Klíčová slova: dětský domov, mladý dospělý, integrace, sociální podnik, integrační sociální podnik

Annotation

SOVADNÍKOVÁ Tereza. *Social enterprise as a way of helping young adults after leaving orphanage*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2019. 69 pp. Bachelor Degree Thesis.

This thesis deals with the application of the social entrepreneurship concept in the integration process of young adults leaving the orphanage. The main aim is to depict the importance of this concept in relation to the given issue. Simultaneously, it serves as a basis for the elaboration of the project plan of the work integration social enterprise focusing on this target group. The thesis firstly briefly characterizes the institutional care in the Czech Republic. It defines the term institutional care and its facilities concentrating more on characteristics of the orphanage. A separate chapter then focuses on the characteristics of young adult leaving the orphanage. The main part of the thesis deals with the importance of the social enterprise in the integration process of young adults leaving the orphanage. This is followed by qualitative research survey focusing on the importance of the social enterprise from the target group point of view.

Keywords: orphanage, young adult, integration, social enterprise, work integration social enterprise

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	8
ÚVOD	9
1 Ústavní výchova v České republice	11
1.1 Vymezení základních pojmů	11
1.2 Zařízení pro výkon ústavní výchovy	12
1.3 Dětský domov	13
2 Mladý dospělý opouštějící dětský domov	17
2.1 Vliv dysfunkčního rodinného prostředí	17
2.2 Vliv ústavního prostředí	19
2.3 Odchylky v chování dané negativním vlivem prostředí	21
3 Sociální podnik jako forma pomoci mladým dospělým po odchodu z dětského domova	24
3.1 Úvod do teorie sociálního podnikání	24
3.2 Význam sociálního podniku ve vztahu k cílové skupině.....	28
3.3 Význam sociálního podniku ve vztahu k systému.....	33
4 Výzkumné šetření	36
4.1 Koncepce výzkumného šetření	36
4.2 Charakteristika výzkumného souboru	38
4.3 Realizace výzkumného šetření.....	42
4.4 Prezentace výsledků výzkumného šetření	45
4.4.1 <i>Jak respondenti vnímali odchod do života mimo dětský domov?</i>	45
4.4.2 <i>Jak respondenti vnímali možnosti pomoci po odchodu z dětského domova?</i>	50
4.4.3 <i>Jak respondenti hodnotí význam sociálního podniku v tomto procesu?</i>	54
4.5 Shrnutí výsledků výzkumného šetření.....	58
ZÁVĚR	60
SEZNAM GRAFŮ	62
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	63

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČR	Česká republika
DD	Dětský domov
DPC	Dům na půl cesty
HCD	Human Centred Design
ISP	Integrační sociální podnik
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NRP	Náhradní rodinná péče
NVP	Náhradní výchovná péče
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
SP	Sociální podnik
ÚP	Ústavní péče
ÚV	Ústavní výchova

ÚVOD

Rodina. Nejvýznamnější sociální skupina. Synonymum lásky, opory, bezpečí a především domova. Bohužel ale ne pro děti, které vyrůstají v domovech dětských. Jak se s tím mohou tyto děti vyrovnat? A jak poté v dospělosti zvládnout skok do běžného života?

Problematika týkající se mladých dospělých opouštějících dětské domovy je v naší zemi v posledních letech velmi diskutovaným tématem. Výzkumy i praxe potvrzují častá selhávání těchto mladých lidí, která se k jejich odchodu mimo dětský domov vážou (Matoušek, Pazlarová a Baldová, 2008, s. 8). V této souvislosti většinou můžeme slyšet o domech na půl cesty, různých nadacích či projektech, které se ve snaze pomoci se začleněním do života mimo dětský domov, těmto mladým lidem věnují. Naším záměrem je dané téma propojit s konceptem sociálního podnikání, na jehož využití v tomto procesu bychom chtěli upozornit. Opíráme se přitom o Praszkiere a Nowaka (2012, s. 9), kteří sociální podnikání označují jako velmi úspěšnou inovativní strategii v oblasti řešení sociálních problémů. Symbolickým cílem této práce je tedy poukázat na význam sociálního podniku v problematice integrace mladých dospělých opouštějících dětský domov.

Tuto problematiku jsme si vybrali, jelikož nás upoutává pro svou závažnost, naléhavost a s tím dlouhotrvající neuspokojivou situaci v jejím řešení. Zde vycházíme především ze závěrů Foldy a kol. (2009, s. 37) a Běhouňkové (2012, s. 166), kteří upozorňují na systémové nedostatky v oblasti následné péče o tyto jedince, jež v naší zemi i nadále přetrvávají. Přestože jde o téma, které na poli sociálního výzkumu není nové, položením do souvislosti s využitím konceptu sociálního podnikání, v němž díky naší praxi vnímáme velký potenciál, přinášíme jiný způsob jeho uchopení. Poznávacím a tedy hlavním cílem práce je tak přinést odpověď na otázku: **"Jak může sociální podnik pomoci mladým dospělým po odchodu z dětského domova?"**

Naším záměrem zároveň bylo, aby tato bakalářská práce našla své uplatnění v praxi. V tomto případě jde o cíl aplikační, který významně spoluurčoval způsob celkového pojetí práce. Ta tak s důrazem na výstupy výzkumného šetření slouží jako podklad pro návrh projektu integračního sociálního podniku, který byl rozpracován během naší zahraniční sociálně podnikatelské stáže.

Bakalářská práce je členěna do čtyřech kapitol. Úvodní kapitola obsahuje definici ústavní výchovy a její vymezení v systému náhradní výchovné péče v České republice. Poté následuje popis zařízení zajišťujících její výkon, kde je vzhledem k účelu naší práce samostatně vyčleněna bližší charakteristika dětského domova.

Druhá kapitola je zaměřena na charakteristiku mladého dospělého opouštějícího dětský domov. Zahrnuje specifika související se zkušeností dítěte s dysfunkčním rodinným zázemím a pobytem v ústavní péči a jejich vliv na osobnost jedince s důrazem na možné odchylky v chování.

Třetí a zároveň klíčová kapitola je věnována významu sociálního podniku v procesu integrace mladých dospělých do života mimo dětský domov. Vedle nezbytného úvodu do teorie sociálního podnikání seznamuje se způsoby pomoci, které sociální podnik ve vztahu k tomuto procesu nabízí a přináší tak odpověď na to, jak může sociální podnik v dané problematice přispět.

Poslední kapitola se opírá o realizaci kvalitativního výzkumného šetření k danému tématu. Zahrnuje koncepci výzkumného šetření, charakteristiku výzkumného souboru, popis realizace výzkumného šetření a prezentaci výsledků výzkumného šetření, na niž navazuje závěrečné shrnutí.

“Nemám zájem být nejbohatším člověkem na hřbitově. Chci v noci usínat s tím, že jsem udělal něco báječného. Na tom mi záleží.”
(Steve Jobs, Wall Street Journal, 1993)

1 Ústavní výchova v České republice

Vzhledem k zaměření této práce považujeme za nutné nejprve stručně charakterizovat pojmy týkající se institucionální neboli ústavní výchovy (dále ÚV). Společně s vymezením ÚV budou zároveň definovány základní pojmy z oblasti náhradní výchovné péče (sále NVP) v České republice (dále ČR). Poté budou představena zařízení, která výkon ÚV zajišťují. Pro účely naší práce se v návaznosti na to budeme soustředit na bližší charakteristiku dětského domova (dále DD), jež tvoří závěr této kapitoly.

1.1 Vymezení základních pojmů

Jelikož jsme mezi jednotlivými zdroji narazili na nejednotnost a lišící se definice pojmů v oblasti NVP, úvodem nám půjde o jejich jasné vymezení. V této souvislosti nás překvapilo časté zavádějící použití pojmu ústavní výchova. Za zásadní tak považujeme především rozlišení pojmů náhradní výchovná péče, náhradní rodinná péče, ústavní výchova a ústavní péče, jež se často zaměňují.

Náhradní výchovnou péčí, zvanou také jako **náhradní výchova**, se rozumí *"všechny formy náhrady rodiny u dětí bez vlastního funkčního rodinného zázemí"* (Matoušek, 2003, s. 115). Může být uložena na dny až roky, v závislosti na situaci v původní rodině. Z výše uvedeného vyplývá, že NVP má více podob. Děti mohou být umístěny u svých příbuzných, v kojeneckých ústavech, DD, výchovných ústavech, ústavech sociální péče či v pečovatelských nebo pěstounských rodinách. Všechny tyto možnosti představují náhradu rodičovské péče a proto nesou přívlastek *náhradní*. Zásadně jsou však rozděleny do dvou forem, a to formy rodinné a ústavní. *"Obecně se uznává, že náhradní výchovná péče je pro dítě tím lepší, čím více se podobá rodině"* (Matoušek, 2003, s. 115).

Náhradní rodinná péče (dále NRP) je tedy *"forma péče o dítě, které je vychováváno jinými osobami než rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině"* (Bubleová a kol., 2011, s. 37). Podle zákona č. 89/2012 Sb. (§ 971) má NRP přednost před ÚV. Před nařízením ÚV je soud proto povinen prošetřit, zda výchovu dítěte nelze zajistit formou NRP (Matoušek, 2003, s. 253).

Ústavní (institucionální) péče je obecným označením pro péči poskytovanou klientům v různých typech ústavních zařízení (Matoušek, 2003, s. 253). Ve vztahu k oblasti péče o ohrožené děti jde tedy o zastřešující termín, shrnující všechny typy zařízení poskytující těmto dětem pomoc (Běhounková, 2012, s. 22). Vzhledem k ústavní výchově budeme v následující podkapitole mluvit o zařízeních, které má v gesci Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT).

Ústavní (institucionální) výchova je institutem práva, který se v těchto zařízeních vykonává. Jde o *"opatření nařízené v případě, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit"* (Bubleová a kol., 2011, s. 37). V souladu s předchozím tvrzením zákon č.89/2012 Sb. (§ 972) ukládá, že pominou-li důvody pro její nařízení nebo lze-li dítěti zajistit NRP, soud UV zruší.

1.2 Zařízení pro výkon ústavní výchovy

Účelem zařízení pro výkon ÚV je *"zajišťovat nezletilé osobě náhradní výchovnou péči v zájmu jejího zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání"* (zákon č. 109/2002 Sb., §1). Jelikož jde o zařízení školská, pracují zde přednostně zaměstnanci s pedagogickým vzděláním.

Zákon č. 109/2002 Sb. (§2), uvádí čtyři typy zařízení. Těmi jsou:

- Diagnostický ústav
- Dětský domov
- Dětský domov se školou
- Výchovný ústav

Jednotlivá zařízení se liší svým zaměřením, s tím spojenou činností a organizací. Umístění do těchto zařízení je diferencováno především podle věku, mentální úrovně a stupně obtížnosti výchovy. U výchovných ústavů se můžeme setkat i s rozdělením podle pohlaví.

Diagnostický ústav je zařízením, ve kterém probíhá komplexní diagnostika dítěte, na základě které je navržena další vhodná péče ve formě umístění do DD, DD se školou nebo výchovného ústavu. Mezi těmito zařízeními tak zaujímá ústřední postavení.

(Matoušek, 2003, s. 237). Na základě výsledků vyšetření zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb. Zároveň vede evidenci dětí v zařízeních ve svém územním obvodu a zajišťuje metodické vedení, koordinaci a ověřování účelnosti postupu a výsledků výchovné práce v těchto zařízeních (zákon č. 109/2002 Sb., §8). Doba umístění v diagnostickém ústavu zpravidla nepřesahuje 8 týdnů.

Dětský domov pečuje o děti, ve věku od 3 do 18 let a nemají vážné poruchy chování. Jeho charakteristice bude věnována následující podkapitola.

Dětský domov se školou je podle zákona č. 109/2002 Sb. (§13) určen dětem se závažnými poruchami v chování a těm, které pro svou přechodnou či trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči. Zároveň pečuje o nezletilé matky spolu s jejich dětmi. Děti zde mohou být umístovány od 6 let do ukončení povinné školní docházky. V případě, že pomínou důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při DD, může být dítě zařazeno do školy mimo DD. *"Nemůže-li se naopak dítě po ukončení povinné školní docházky pro pokračující závažné chování vzdělávat ve škole mimo zařízení a neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu"* (zákon č. 109/2002 Sb., §13).

Výkon ÚV u dětí se závažnými poruchami chování, které jsou starší 15 let pak zajišťuje **výchovný ústav**. Jestliže se v chování dítěte projevují tak závažné poruchy chování, neumožňující umístění v DD se školou, lze do výchovného ústavu umístit i dítě starší 12 let (zákon č. 109/2002 Sb., §14).

Účelem těchto zařízení je podle zákona č. 109/2002 Sb., (§1) zajišťovat dítěti NVP v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Současně s tím poskytují dítěti podporu při přechodu zpět do rodiny či jiné formy péče a nabízejí odbornou pomoc osobám odpovědným za výchovu.

1.3 Dětský domov

DD zajišťuje péči o děti v rozmezí od 3 do 18 let bez závažných poruch chování. Matoušek (2003, s. 50) DD definuje jako *"zařízení pro děti, které nemají možnost vyrůstat v rodině, a to proto, že rodina není schopna či ochotna se o ně starat"*. Umísťují se zde také nezletilé matky spolu s jejich dětmi. Oproti DD se školou se děti

umístěné v DD vzdělávají ve školách, které nejsou jeho součástí. V případě přípravy na budoucí povolání může jedinec v DD setrvat i po dosažení plnoletosti. Nejdéle však do 26 let (zákon č. 109/2002 Sb., §2).

Organizace zařízení

Spolu s vývojem ÚV se měnila také podoba organizace DD. Již Musil a Bušková (1970, s. 3) mluví o změně pojetí výchovy dětí mimo vlastní rodinu a v souvislosti s tím upozorňují na tehdy netradiční typ rodinného DD, který se na základě zahraniční inspirace začal experimentálně zkoušet i u nás. O předpokládaných koncepčních a organizačních změnách píše i Vocilka (2000, s. 35), který cestu budoucnosti rovněž spatřoval právě v DD rodinného typu. Zásadní posun ovšem přichází až v době, kdy vešel v platnost zákon č. 109/2002 Sb., který zcela ruší rozdělení na internátní a rodinný typ DD. DD internátního typu se tak v souladu s ním musely transformovat do podoby rodinného typu.

Základní organizační jednotkou současného DD, tedy DD rodinného typu, je rodinná skupina. *"Tu tvoří kolektiv dětí a mládeže, jehož způsob života i prostředí v dětském domově jsou přizpůsobeny životu v rodině"* (Vocilka, 2000, s. 11). Podle zákona č. 109/2002 Sb. (§4) rodinnou skupinu tvoří nejméně 6 a nejvíce 8 dětí zpravidla různého věku a pohlaví. Těchto skupin lze v DD zřídit nejméně 2 a nejvíce 6. Děti se do těchto skupin zařazují na základě jejich výchovných, vzdělávacích a zdravotních potřeb, přičemž sourozenci se zařazují do jedné rodinné skupiny. Do různých rodinných skupin je možné zařadit je jen výjimečně a to zejména z výchovných důvodů (zákon č. 109/2002 Sb., §4).

Činnost zařízení

DD stejně jako další zařízení pro výkon ÚV poskytuje péči jinak poskytovanou osobami odpovědnými za výchovu. *"Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální"* (zákon č. 109/2002 Sb., §12). Úkolem DD je podle zákona č. 109/2002 Sb. (§1) zajišťovat výchovnou péči vedoucí ke zdravému vývoji, řádné výchově a vzdělávání a současně s tím vytvářet podmínky podporující sebedůvěru dítěte vedoucí k rozvoji citové stránky jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. S dítětem přitom musí být zacházeno v zájmu plného a harmonického rozvoje jeho osobnosti s ohledem na individuální a věkové potřeby (č. 109/2002 Sb., §1).

DD rovněž zajišťuje potřeby materiální a odpovídá za zabezpečení zdravotní péče, dokončení povinné školní docházky a za zajištění příslušné přípravy na povolání. V případě přechodu dítěte do jeho původního rodinného zázemí nebo náhradní rodinné péče mu poskytuje podporu. Ve vztahu k rodině poskytuje pomoc se zajišťováním věcí týkajících se dítěte, nabízí rodinnou terapii a nácvik rodičovských a dalších dovedností nezbytných pro výchovu a péči v rodině. V rámci své činnosti spolupracuje i s dalšími orgány, které působí v zájmu dětí a mládeže.

Činnost DD se vedle zákona č. 109/2002 Sb. řídí také Výnosem ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. 17/2018, který nastavuje sdílený rámec kvality zajišťování péče o děti v zařízeních ÚV (Myšková a kol., 2018, s.7). Popis zařízení včetně jeho organizace a vymezení činnosti má každý DD následně upraven v rámci svého organizačního a vnitřního řádu, kterým se řídí.

Aktuální situace

ČR bohužel stále zaujímá přední místo v počtu dětí umístěných v zařízeních ÚV (Folda a kol., 2009, s. 4). Podle Matouška (2003, s. 254) je ukládání opatření ÚV v ČR ve srovnání s vyspělými zeměmi nadužíváno, což připisuje malému stupni rozvinutí neústavních forem péče a procedurálním bariérám.

Folda a kol. (2009, s. 4) uvádí, že ČR leží na špičce žebříčku zemí podle počtu dětí umístěných v zařízeních ÚP na počet obyvatel. Běhounková (2012, s. 28) upozorňuje na vzrůstající trend v počtu umístěných dětí i v počtu zařízení ÚV, jenž podle ní dokládá, že ukládání ÚV je preferovanější formou řešení než NRP a sanace rodiny dítěte. Nejnovější průzkum organizace Lumos (2019, s. 2), dokládající přetrvávající vysoký počet umístění nejmenších dětí do zařízení ÚP, tuto prognózu potvrzuje. Vzhledem k zaměření naší práce jsme se soustředili na údaje o počtu dětí umístěných v DD a jeho vývoj za posledních 10 let.

Ze statistických ročenek MŠMT (Statistické ročenky školství, 2018, online) vyplývá, že v roce 2008 bylo na území ČR 155 DD a v nich 4618 umístěných dětí. O 5 let později, tedy v roce 2013, byl zaznamenán mírný pokles, a sice 147 DD a v nich 4442 dětí. Poslední dostupná statistika z roku 2018 (Statistické ročenky školství, 2018, online) mluví o 142 DD a 4262 dětech. V porovnání se situací před 10 lety tedy podle statistických ročenek MŠMT (Statistické ročenky školství, 2018, online) došlo k

poklesu. Oproti situaci před 10 lety je nyní v DD umístěno o 356 dětí méně, což považujeme za pozitivní zjištění. Otázkou z našeho pohledu však zůstává, jak velký posun to znamená v dlouhodobém horizontu.

Příprava na odchod do samostatného života

Jedinci, který má být propuštěn, se podle zákona č. 109/2002 Sb. (§33) poskytuje poradenství týkající se zajištění bydlení a práce, které trvá i po opuštění zařízení, kdy současně nabízí i podporu při řešení tíživých životních situací. Současně je seznámen s možností jednání se sociálním kurátorem. V rámci zaručení návaznosti péče je ředitel DD zároveň povinen o jeho nadcházejícím propuštění informovat příslušný obecní úřad, a to nejméně v termínu 6 měsíců před propuštěním (zákon č. 109/2002 Sb., §24). *“Na přípravách se podílí také osoba odpovědná za výchovu a další odpovědné orgány”* (Myšková a kol., 2018, s. 44).

Oblast ukončování péče upravuje i výše zmíněný Výnos ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. 17/2018 stanovující standardy kvality péče. Podle těch má mít zařízení písemně zpracované postupy ukončování péče a přípravy na samostatný život a dítě má být na odchod ze zařízení průběžně připravováno (Myšková a kol., 2018, s. 44). *“Před odchodem je dítě provázeno v plánování a přípravě zejména těchto oblastí: vzdělávání, zaměstnání, ubytování, správa financí a možnosti finanční podpory, jednání s úřady, péče o zdraví, přístup ke zdravotním službám a službám dalších potřebných specialistů, udržení sociálních kontaktů, vytváření nové sítě podpory a poradenství atd.”* (Myšková a kol., 2018, s. 44). Mladý dospělý zároveň obdrží seznam kontaktních míst a osob, na které se v případě krizových událostí může obrátit (Myšková a kol., 2018, s. 44).

Proces opouštění péče je zahrnut také v evropských standardech *Quality4Children* (Sdružení SOS dětských vesniček a Člověk hledá člověka, 2008, s. 49 - 57), kde je opět zdůrazněna průběžná a důkladná příprava založená na individuálním plánu dítěte. Oproti českým standardům se zde ale objevuje důraz na účast mladého dospělého při plánování odchodu. *“Mladý dospělý je zmocněn vyjadřovat názory a preference ohledně své současné situace a budoucího života. Účastní se plánování a realizace procesu opouštění péče”* (Sdružení SOS dětských vesniček a Člověk hledá člověka, 2008, s. 54).

2 Mladý dospělý opouštějící dětský domov

Mladý dospělý opouštějící DD má oproti svým vrstevníkům vyrůstajícím ve funkční rodině jistá osobnostní specifika. Ta souvisí se zkušeností s dysfunkčním rodinným zázemím a pobytem v ÚP, jež mají na formování jeho osobnosti významný vliv. Jejich pochopení považujeme ve vztahu k problematice integrace těchto jedinců do života mimo DD za nezbytné. Pojem *mladý dospělý* stejně jako sociální služby věnující se této cílové skupině používáme pro věkové vymezení od 18 do 26 let, kdy končí možnost využití statutu studenta.

2.1 Vliv dysfunkčního rodinného prostředí

Minulost dětí, které přicházejí do NVP, je různá. Společným jmenovatelem všech je však absence funkčního rodinného zázemí a s tím spojeného pocitu opory, jistoty a bezpečí, který je u dětí ve fungujících rodinách přítomen. Oproti nim si s sebou tyto děti nesou traumata spojená s dysfunkčním rodinným prostředím, ale především s odebráním od svých vlastních rodičů.

Zanedbanost

Podle Matouška (2003, s. 254) přejímá zařízení péči o dítě ve chvíli, kdy se o něj rodina není schopna či ochotna náležitě starat. Umístění dítěte do DD tak vždy předchází jistá forma zanedbávání dítěte, jež Vágnerová (2008, s. 598) popisuje jako *"dlouhodobý negativní proces, který zpravidla ovlivňuje vývoj dítěte již od jeho narození"*. Dunovský a kol. (1995, s. 17) zdůrazňují, že zanedbávání dítěte spadá pod syndrom CAN, tedy syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte a v této souvislosti jej označují jako pasivní podobu tělesného i duševního a citového týrání. Ta zahrnuje nedostatečnou stimulaci a zanedbávání základních životních potřeb včetně potřeb duševních a citových (Dunovský a kol., 1995, s. 17). Společným rysem týrající a zanedbávající rodiny je podle Matouška (1997, s. 98) necitlivost k potřebám dítěte, kdy *"interakce nebo naopak chybění interakce rodiče s dítětem dítě poškozuje vývojově, emočně nebo tělesně"*. Zanedbávaným se tak míní *"dítě, které se ocitá v situaci, kdy je akutně a vážně ohroženo nedostatkem podnětů důležitých ke svému zdravému fyzickému a psychickému rozvoji"* (Dunovský a kol., 1995, s. 88). Dunovský a kol. (1995, s. 88) upozorňují, že jestliže tato situace není náležitě řešena, je dítě vystaveno nebezpečí psychické deprivace.

Psychická deprivace

Psychická deprivace je *"psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy dítěti nejsou uspokojovány jeho základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu"* (Langmeier a Matějček, 2011, s. 49). Langmeier a Matějček (2011, s. 49) na tomto místě uvádějí čtyři základní psychické potřeby dítěte, které podle nich musí být v zájmu vývoje psychicky zdravé a zdatné osobnosti náležitě a v pravý čas uspokojovány. Těmi jsou:

- Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů
- Potřeba základních podmínek pro účinné učení
- Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů k mateřské osobě
- Potřeba identity mínící společenské uplatnění a společenskou hodnotu

Uspokojení základních psychických potřeb může podle Matějčka (2017, s. 38) nejlépe zaručit prostředí trvalých vřelých citových vztahů. Jestliže v této oblasti dítě dlouhodobě strádá, může být podle Matějčka (2017, s. 49) velmi nepříznivě ovlivněn vývoj lidského charakteru. Vágnerová (2008, s. 53) tvrdí, že *"deprivační zkušenost patří k nejzávažnějším zátěžovým vlivům a může nepříznivě ovlivnit psychiku jedince a jeho celkový vývoj"*.

Citová deprivace

V rámci výše zmíněných psychických potřeb Matějček (2008, s. 15) vyzdvihuje potřebu jistoty dítěte ve vztahu k mateřské osobě. Náležité uspokojení této potřeby podle Matějčka (2008, s. 37) dítěti přináší pocit životní jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní uspořádání jeho osobnosti. Vágnerová (2008, s. 597) uvádí, že *"primární zkušenost jistého a spolehlivého vztahu je základem pro další rozvoj dětské osobnosti"*. Podle Pötheho (1999, s. 26) je zároveň předpokladem pro vybudování základní důvěry k okolnímu světu. Psychologické rodičovství, založené na vnitřním psychickém a citovém přijetí dítěte, je proto podle Matějčka (2008, s. 15) pro život dítěte rozhodující. Zanedbávání, nezájem či ambivalentní až hostilní postoj ze strany mateřské osoby tak způsobuje citovou deprivaci, kterou Vágnerová (2008, s. 597) popisuje jako *"psychický stav způsobený nedostatkem specifických emočních podnětů, absencí stabilního a spolehlivého vztahu s mateřskou osobou a z toho vyplývajícím narušením pocitu jistoty a bezpečí"*.

Jedlička a kol. (2004, s. 319) tvrdí, že jestliže zkušenosti z dětství nepodpořily či dokonce ohrozily zdravý emoční vývoj dítěte, má to významný vliv na jeho další vývoj, který je takovými zkušenostmi determinován. Oproti vrstevníkům u těchto jedinců Běhounková (2012, s. 52) upozorňuje na emoční plochost a labilitu, nediferencovanost citů, nedostatek volných vlastností, poruchy chování a potíže v navazování vztahů, což může podle Langmeiera a Krejčířové (2006, s. 292) v extrémních případech vést až k asociální poruše osobnosti.

2.2 Vliv ústavního prostředí

Vedle následků způsobených dysfunkčním rodinným prostředím má na dítě nesporný vliv také pobyt v ústavním zařízení, zejména pokud jde o ten dlouhodobý (Gottwaldová a kol., 2006, s. 2). Vedle psychické a citové deprivace se tak podle Mühlpachra (2001, s. 38) pobyt v ÚP může stát dalším vážným psychickým traumatem, jež člověka dlouhodobě poznamená.

Ústavní deprivace

U dětí vyrůstajících převážně v ústavních zařízeních Gottwaldová a kol. (2006, s. 4) mluví o ústavní deprivaci. „*Jde o narušení psychického vývoje, které se může projevit v celé struktuře osobnosti, v chování, v problémech, v resocializaci, v celém životním přístupu a vztahu k sobě samému*“ (Gottwaldová a kol., 2006, s. 4). Běhounková (2012, s. 52) v této souvislosti mluví o specifické formě psychické deprivace, kdy systém péče určený k ochraně dítěte v konečném důsledku druhotně poškozuje jeho psychický stav. Následky dlouhodobého umístění v ÚP podle Gottwaldové a kol. (2006, s. 2) tvoří handicap, který znesnadňuje schopnost integrace mladých dospělých do života mimo DD. Běhounková (2012, s. 52) na tomto místě mluví o sekundární deprivaci, „*kdy kromě citového strádání dochází k posilování nežádoucí vazby na institucionální prostředí a k oslabování schopnosti obstat v samostatném životě mimo zařízení*“. Následky pobytu v zařízení ÚP jsou podle Mühlpachra (2001, s. 35) tím vážnější a tím hůře odstranitelné, čím dříve se dítě do ÚP dostalo a čím déle v ní bylo.

Ve srovnání s vrstevníky se tak ústavní děti podle Mühlpachra (2001, s. 35) jeví jako méně nadané, pomalejší, úzkostné a bojácné, zatížené mnoha druhy zlovyků. Matoušek (in: Sociální služby, 2007, s. 86) upozorňuje, že kolektiv tvořený mladými

lidmi se zkušenostmi s deprivacními zážitky z rodiny majícími osobnostní výbavu zvyšující sklon k sociálnímu selhání, se jen obtížně může stát prostředím, kde dojde ke korigování těchto nepříznivých vlivů. Browne a Mulheirová (2007 cit. podle Matoušek, 2007, s. 4) zdůrazňují, že každý den, které dítě stráví v ústavním zařízení, snižuje jeho životní šance.

Vývojové opožďení

Vágnerová (2008, s. 608) uvádí, že výchovné prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, má nezanedbatelný vliv na vývoj jedince. Browne a Mulheirová (in: Děti mezi ústavní výchovou a rodinou, 2007, s. 15) pro optimální vývoj zdůrazňují potřebu přítomnosti citlivého pečovatele. To uvádí i Ptáček a kol. (in: Kvalita péče o děti v ústavní výchově, 2016, s. 33) poukazující na důležitost intenzivní individuální sociální interakce dítěte s pečující osobou. Pracovníci ÚP však i při velké angažovanosti nejsou schopni dítěti poskytnout takovou pozornost, jakou má dítě ve funkční rodině (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 288). Langmeier a Krejčířová (2006, s. 288) tvrdí, že *“vývoj ústavních dětí přes všechnu vynaloženou péči zdaleka není takový jako u dětí v rodinách vlastních nebo pěstounských”*. Ptáček a kol. (in: Kvalita péče o děti v ústavní výchově, 2016, s. 31) i Browne a Mulheirová (in: Děti mezi ústavní výchovou a rodinou, 2007, s. 17) proto upozorňují na riziko vývojového opožďení dítěte.

Podmínky, které dostatečně neumožňují rozvoj vloh, mohou podle Vágnerové (2008, s. 608) opozdit vývoj dítěte nejen v oblasti socializace, ale i rozumových schopností. Ptáček a kol. (in: Kvalita péče o děti v ústavní výchově, 2016, s. 33), zkoumající vliv NVP na vývoj dětí, prokázali u dětí v DD v porovnání s dětmi v pěstounské péči slabší intelektový výkon, a to ve všech parametrech. Shoda o nižším kognitivním výkonu raně institucionalizovaných dětí panuje i napříč zahraničními výzkumy (Buriánová, 2017, s. 41). Loman a kol. (2009 cit. podle Buriánová, 2017, s. 18) u dětí s dlouhodobou zkušeností v UP oproti dětem vyrůstajícím v pěstounské péči poukazují na slabší kognitivní schopnosti, přičemž delší doba v instituci odpovídala nižšímu kognitivnímu výkonu. Ve srovnání s vrstevníky proto Loman a kol. (2009 cit. podle Buriánová, 2017, s. 20) uvádí vyšší pravděpodobnost zaostávání ve většině školních předmětů. Matoušek, Pazlarová a Baldová (2008, s. 27) uvádí pouhé 1 - 4% dětí v DD, které dosáhnou maturity.

Hospitalismus

Život v ústavním zařízení Mühlpachr (2001, s. 33) charakterizuje jako *“svět ve světě, kde platí normy, hodnoty a pravidla odlišná od reálného venkovního světa”*. Matoušek (1999, s. 19) jej popisuje jako svět pro sebe, ostrov soběstačného řádu, v němž je život vůči okolnímu sociálnímu prostředí omezenější a předvídatelnější. Za nejzávažnější riziko dlouhodobého pobytu v ÚP proto Mühlpachr (2001, s. 37) považuje hospitalismus. Ten definuje jako *“stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky, doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní život”* (Mühlpachr, 2001, s. 37). Matoušek (2003, s. 78) v této souvislosti mluví o oslabování sociálních dovedností potřebných pro život mimo ústav a snížené schopnosti seberealizace v neústavních podmínkách.

Adaptaci na přirozené prostředí podle Mühlpachra (2001, s. 37) ztěžuje i přítomnost úplného zaopatření, které dítě v ústavu má. Gottwaldová a kol. (2006, s. 8) upozorňují, že děti v ÚP jsou často zvyklé na to, že jim zaměstnanci zajišťují vše potřebné. Zařízení ÚP dětem navíc nabízí i velmi dobré materiální zázemí, kterým mnohdy nedisponují ani děti vyrůstající v rodině (Davidová a kol., 2010, s. 74). Návyk na zajištění každodenních potřeb podle Procházky (in: Sborník studijních textů pro sociální kurátory, 2009, s. 422) může vést k závislosti na ústavním režimu. Podle něj se tak velká část bývalých klientů ústavních zařízení v mimoústavním životě potýká s potížemi, které s těmito návyky souvisí (Procházka in: Sborník studijních textů pro sociální kurátory, 2009, s. 422). Tento stav bývá označován jako Syndrom ústavní závislosti (Procházka in: Sborník textů pro sociální kurátory, 2009, s. 421).

2.3 Odchytky v chování dané negativním vlivem prostředí

Pokud soud nezruší UV dříve, jedinec DD opouští mezi 18. a 26. rokem života. Z hlediska vývojové psychologie jde tak o období adolescence a mladé dospělosti, kde se s ohledem na specifika naší cílové skupiny zaměříme na možné odchytky v chování způsobené negativním vlivem prostředí. Jako nejdůležitější psychologický proces tohoto vývojového období Kon (1986, s. 53) uvádí formování sebepojetí. To může být podle Vágnerové (2000, s. 43) vlivem negativního působení prostředí různým způsobem narušeno. Vzhledem k vlivům působícím na děti vyrůstající v DD, se u nich tak v pozdějším věku můžeme setkat s problémy projevujícími se nejen ve vztahu k sobě, ale i k ostatním.

Sebepojetí

“V době sociálního zrání a hledání osobní identity se mezi sebou vzájemně prolíná duševní vývoj jedince, výchovné působení a vlivy prostředí” (Jedlička, 2017, s. 24). Macek (2003, s. 27) tvrdí, že rané zážitky a interakce s důležitými osobami výrazně ovlivňují představu mladého jedince o sobě samém a vědomí vlastní hodnoty a perspektivy. To potvrzuje i Vágnerová (2000, s. 46), která uvádí, že *“zafixované minulé zkušenosti i nadále ovlivňují postoj k sobě samému a převažující sebehodnocení”*. Deprivační zkušenost v dětství tak podle Vágnerové (2008, s. 598) nepříznivě ovlivňuje osobnost jedince a projevuje se změnami v prožívání, uvažování i chování. Nedostatek specifických emočních podnětů a absence stabilního a spolehlivého vztahu v rodině podle ní způsobuje problémy v sebepojetí projevující se zvýšenou nejistotou a nedostatkem důvěry i sebedůvěry (Vágnerová, 2000, s. 46). Absence rodičovské pozornosti a vřelosti se u mladých dospělých podle Kona (1986, s.72) může projevovat i ve formě psychofyziologických, psychosomatických a neurotických obtíží, kde převažuje úzkost, strach a pesimismus. Jedlička (2017, s. 45) vyšší úzkostnost a depresi u těchto jedinců dokládá. V neposlední řadě mají v dětství deprivovaní jedinci podle Vágnerové (2008, s. 506) problémy se zvládnutím role dospělého související se samostatným rozhodováním a osobní zodpovědností. Nepřípravenost převzít přiměřenou část odpovědnosti za svůj život se podle Labátha (2001, s. 20) může projevovat v selhávání ve škole i v profesní přípravě.

Sociální adaptace

Matějček (2017, s. 44) tvrdí, že absence jistoty citového vztahu s mateřskou osobou se promítá i do všech dalších vztahů. Dítě postrádající důkazy rodičovské lásky má podle Kona (1986, s. 72) menší předpoklady k získání vřelých a přátelských vztahů k jiným lidem. Jedinci s nedostatečně uspokojenou citovou potřebou podle Vágnerové (2008, s. 602) proto často mívají problémy v sociální adaptaci. Příčinou je podle ní především nedostatečná sociální citlivost a neschopnost adekvátní citové odezvy a z toho vyplývající odlišné reakce těchto jedinců, kterými se snižuje pravděpodobnost jejich pozitivního přijetí (Vágnerová, 2008, s. 599). Zejména v tomto vývojovém období je u nich podle Jedličky (2017, s. 45) patrný sklon k vytváření nejrůznějších vztahových problémů. Ve srovnání s ostatními vrstevníky proto podle Matějčka (1992 cit. podle Vágnerová 2008, s. 604) mají zřetelně méně přátel a jejich postavení ve vrstevnické skupině obvykle není dobré.

Hrdličková a Pávková (1987, s. 143) uvádí, že jedinci, kteří citové uspokojení nenacházejí v rodině ani u osob, které rodiče zastupují, často hledají jeho naplnění jinde. Upozorňují, že u mladých lidí vyrůstajících v DD v důsledku toho může dojít k přílišnému citovému upoutání k jedné osobě, která tak silný a výlučný citový vztah nemusí zvládnout (Hrdličková a Pávková, 1987, s. 143). *"Snaha o uspokojení potřeby kladné citové odezvy se v některých případech může stát i motivem k uzavírání manželství v tomto věku"* (Hrdličková a Pávková, 1987, s. 143). Hrdličková a Pávková (1987, s. 143) tvrdí, že mládež dlouhodobě žijící v DD se tímto způsobem někdy snaží co nejdříve vytvořit rodinné prostředí, které sama postrádala a získat tak citové zázemí, jež jim rodina v dětství neposkytla. Podle Jedličky (2017, s. 200) zároveň věří, že se jim uzavřením vlastního manželství podaří překonat nezpracované problémy sebeidentifikace, které se jim nepodařilo vyřešit ve vztazích s původní rodinou. Vágnerová (2008, s. 598) však upozorňuje, že důsledky deprivace zkušenosti mohou na jednotlivé jedince působit velmi odlišně. Uvádí proto také častou emoční oploštělost, absenci empatie, egocentrismus a z toho plynoucí navazování vztahů povrchních. Matějček (2017, s. 45) tvrdí, že taková jedinci se *"jen těžko učí mít někoho rády a jen těžko mohou být někomu citovou oporou"*.

Rizikové chování

Deprivace vlivy v kombinaci s aspekty tohoto vývojového období podle Labátha (2001, s. 14) představují rizikový potenciál, který se může výrazně podílet na vzniku různých forem poruch adaptace a nepřiměřeného chování. Hrdličková a Pávková (1987, s. 141) uvádí, že ve snaze zbavit se své osamělosti tito jedinci snáze podléhají různým antisociálním vlivům. Labáth (2001, s. 20) tvrdí, že situace, kdy si jedinec nedokáže vytvořit zodpovědné místo ve skupinách vrstevníků a dostává se do role odmítaného člena skupiny, může podmiňovat vznik delikventních projevů chování. Podle Vágnerové (2008, s. 606) často dochází k vazbě na silnějšího jedince, vůdce či sociální skupinu posilující jeho sebevědomí pomocí sdílené identity, která má často antisociální charakter. *"Pro řadu dospívajících jsou taková uskupení jediným sociálním prostředím, kde mohou prožít pocit přijetí, vzájemnosti, osobního významu i sounáležitosti se skupinou"* (Jedlička, 2017, s. 188). Jedlička (2017, s. 52) tvrdí, že bez příslušných korektivních zkušeností se spolehlivými dospělými poskytujícími mladému jedinci potřebnou emoční oporu a zájem, dochází v pozdějším životě velmi často ke vzniku dalších problémů a psychopatologií.

3 Sociální podnik jako forma pomoci mladým dospělým po odchodu z dětského domova

Výše zmíněná specifika významně ovlivňují začleňování mladých dospělých do života mimo DD (Běhounková, 2012, s. 158). Další těžkou situací, se kterou se tak tito jedinci musí vypořádat, je odchod z DD, kdy se ze dne na den ocitnou ve světě, kde se o sebe musí postarat mnohdy úplně sami. Ze statistických ročenek MŠMT (Statistické ročenky školství, 2018, online) vyplývá, že DD každý rok opustí v průměru 900 mladých dospělých. Jednou z možností, jak jim v integraci do života mimo DD pomoci, může být SP, jehož význam v tomto procesu bude předmětem této kapitoly.

3.1 Úvod do teorie sociálního podnikání

Sociální podnikání v posledních letech ve světě zažívá obrovský vzestup (Dohnalová a kol., 2012, s. 45). V ČR si přitom podle Dohnalové a kol. (2012, s. 62) zatím stále ještě vydobývá své místo. Již teď však stojí za nemálo projekty úspěšně pomáhajícími řešit problémy v naší společnosti. Způsob, jakým se tento koncept staví k řešení sociálních problémů, se v poslední době stává velmi vyhledávanou formou pomoci znevýhodněným skupinám. Abychom pochopili jeho specifický přínos, je třeba nejprve vysvětlit, v čem spočívají jeho základní principy.

Sociální podnikání a sociální podnik

Sociální podnikání představuje podnikatelské aktivity prospívající společnosti a životnímu prostředí (Trčka a kol., 2014, s. 5). Prostřednictvím těchto aktivit řeší otázky zaměstnanosti, sociální soudržnosti a místního rozvoje (Syrovátková, 2010, s. 22). Podle Syrovátkové (2010, s. 22) jde o podnikání s primárně sociálními cíli, kde hlavní potřebou není maximalizace zisku, ale zvyšování veřejného prospěchu. *"Svou činností podporuje solidární chování, sociální začleňování a růst sociálního kapitálu zejména na místní úrovni s maximálním respektováním trvale udržitelného rozvoje"* (NESEA, 2008 cit. podle Syrovátková, 2010, s. 22). Sociální aspekt je podle Hlouška (in: Sociální rehabilitace versus sociální podnikání, 2012, s. 17) přitom třeba vnímat jak v dopadu na okolí, tak v rozvoji vlastních zaměstnanců.

Trčka a kol. (2014, s. 5) sociální podnikání definují jako "*oblast ekonomické činnosti jednotlivců či organizací, účelně propojujících ekonomické, sociální a zpravidla i environmentální či jinak obecně prospěšné aspekty*". Jeho cílem je rozvoj nových ekonomických aktivit a kvalitních služeb na místní úrovni, které umožní růst zaměstnanosti a zlepšení kvality lidského života (Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 28). Za klíčový přitom Alvord a kol. (2004 cit. podle Praszkie a Nowak, 2012, s. 10) považují aspekt *sociální inovace*, přinášející inovativní a kreativní způsoby řešení, jež jsou pro sociální podnikání typické. Pojem *sociální inovace* je proto v souvislosti se sociálním podnikáním velmi často skloňován.

Sociální podnik (dále SP) je subjektem sociálního podnikání, jehož účelem je plnit veřejně prospěšný cíl, pro který byl založen (Dohnalová a kol., 2012, s. 81). Podle Dořičákové a Pastrňáka (2017, s. 26) jde o konkurenceschopný ekonomicky udržitelný podnikatelský subjekt působící na běžném trhu, který je specifický svým sociálním záměrem. Tím je využívání své tržní orientace na výrobu zboží či poskytování služeb směřující k dosažení sociálního poslání (CEFEC, 2016 cit. podle Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 26). Syrovátková (2010, s. 24) SP definuje jako podnik s neindividuálním zájmem směřující k jinému účelu než je zisk. Tím je podle ní veřejně prospěšný cíl, který je naplňován prostřednictvím jeho podnikatelské aktivity (Syrovátková, 2010, s. 25). Za výsledek naplnění tohoto cíle Syrovátková (2010, s. 26) považuje přínos pro společnost. Sociální podniky se dělí na obecné a integrační, které jsou vymezeny svým daným veřejně prospěšným cílem.

Principy sociálního podniku

Základním parametrem sociálního podniku je podmínka naplňování principů sociálního podniku, jež má SP spolu s veřejně prospěšným cílem specifikovány a formulovány ve svých zakládacích dokumentech (Dořičáková, 2016 cit. podle Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 28). Tyto principy stojí na konceptu tzv. trojího prospěchu (Dohnalová a kol., 2012, s. 81). Jedná se o:

- Sociální prospěch
- Ekonomický prospěch
- Environmentální a místní prospěch

Sociální prospěch SP je spatřován především v provozování aktivity prospívající společnosti nebo specifické skupině jedinců (TESSEA, 2017 cit. podle Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 30). Prospěšnost se podle Dořičákové a Pastrňáka (2017, s. 33) může odrážet v poskytování služeb nebo ve způsobu či oblasti výroby a může být současně kombinována se zaměstnáváním osob se znevýhodněním. Dalším indikátorem SP je aktivní spoluúčast všech zaměstnanců a členů na chodu a strategickém směřování podniku, kdy vnitřní vztahy v SP směřují k maximálnímu možnému zapojení pracovníků a členů do rozhodování a k posílení sociální soudržnosti (Dohnalová a kol., 2012, s. 82).

Ekonomický prospěch SP je uváděn v souvislosti s reinvesticí případného zisku zpět do rozvoje podniku či uskutečňování svých veřejně prospěšných cílů (Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 35). Jako další indikátory ekonomického prospěchu SP TESSEA (2017, cit. podle Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 30) uvádí vykonávání soustavné ekonomické aktivity, částečný podíl tržeb z prodeje na celkových výnosech a trend směrem k placené práci. "*Hospodaření SP tak směřuje k dlouhodobé ekonomické stabilitě a udržitelnosti*" (Syravátková, 2010, s. 23). Důležitým indikátorem je rovněž vysoký stupeň autonomie na externích zřizovateli ve vztahu k manažerskému rozhodování a řízení podniku (TESSEA, 2017 cit. podle Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 30).

Environmentální a místní prospěch TESSEA (2017, cit. podle Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 30) charakterizuje přednostním využíváním místních zdrojů a uspokojováním potřeb místní komunity a její poptávky včetně spolupráce SP s důležitými místními aktéry. Obecně tak přispívá místnímu rozvoji, kde podle Syravátkové (2010, s. 22) může občanům přinášet pružnější služby. Ve vztahu k životnímu prostředí SP zohledňuje environmentální aspekty výroby a spotřeby s důrazem na recyklaci, šetrné a efektivní využívání zdrojů a o kultivaci veřejných míst svěžené lokality (Syravátková, 2010, s. 24).

Dořičáková a Pastrňák (2017, s. 29) upozorňují, že SP musí naplňovat všechny tyto principy. Není ním tedy automaticky podnik uplatňující principy společenské odpovědnosti ani každý podnik, který zaměstnává znevýhodněné osoby (Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 29). SP není ani sociálně terapeutické pracoviště poskytující sociální službu, nikoli zaměstnání (Kurková, Francová, Bednářiková, 2015 cit. podle Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 29). V této souvislosti Hloušek (in: Sociální

rehabilitace versus sociální podnikání, 2012, s. 17) poukazuje na popularitu tohoto označení a s tím spojené časté zneužívání tohoto statutu.

Principy integračního sociálního podniku

Integrační sociální podnik (dále ISP) *“je subjektem sociálního podnikání, který splňuje principy integračního sociálního podniku”* (TESSEA, 2017 cit. podle Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 27). TESSEA (2017 cit. podle Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 29) jej definuje jako udržitelný podnikatelský subjekt, jehož účelem je vytváření pracovních příležitostí pro osoby znevýhodněné na trhu práce. Oproti principům SP se tak vymezuje svým veřejně prospěšným cílem, kterým je zaměstnávání a sociální začleňování těchto jedinců (TESSEA, 2017 cit. podle Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 27). Informace o cílové skupině má ISP společně s principy ISP a veřejně prospěšným cílem uvedeny v zakládacích dokumentech (Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 33).

V rámci veřejně prospěšného cíle ISP zaměstnancům poskytuje rovněž pracovní a psychosociální podporu vedoucí k udržení práce v SP a dalšímu profesnímu rozvoji (Syrovátková, 2010, s. 33). Za využití maximálního potenciálu svých zaměstnanců usiluje o rozvoj jejich schopností a dovedností, které mají vliv na pracovní výkonnost a zvyšují šanci uplatnění se na trhu práce (Syrovátková, 2010, s. 33). Dalším důležitým aspektem ISP je proto vzdělávání zaměřující se na rozvoj pracovních kompetencí (Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 35). Důraz je přitom kladen na respektování zdravotního stavu či sociální situace jedince a s tím spojených specifických potřeb, na základě kterých ISP přiměřeně přizpůsobuje pracovní podmínky a prostředí (TESSEA, 2017 cit. podle Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 29). Ty poté průběžně vyhodnocuje a společně s mírou pracovní a psychosociální podpory případně upravuje (Syrovátková, 2010, s. 33).

Přestože ISP přihlíží ke specifikům svých zaměstnanců, poskytuje jim práci blížící se běžnému zaměstnání (Syrovátková, 2010, s. 28). Skrze ni a poskytovanou podporu se je snaží začleňovat zpět do společnosti a pomáhat jejich destigmatizaci (Trčka a kol., 2014, s. 5). Hraje tak důležitou roli nejen v otázce zaměstnanosti, ale i v oblasti prevence sociálního vyloučení a sociálně patologických jevů (Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 24). S ohledem na vymezení ISP budeme v další části naší práce mluvit o tomto typu sociálního podniku.

3.2 Význam sociálního podniku ve vztahu k cílové skupině

Z charakteristiky principů ISP je patrná jeho důležitost v prevenci sociálních rizik. Vzhledem k účelu naší práce se nyní zaměříme na význam ISP ve vztahu k naší cílové skupině. Výše popsaná specifika značně ztěžují integraci mladých dospělých do života mimo DD (Matoušek, Pazlarová a Baldová, 2008, s. 8). Podle Davidové a kol. (2010, s. 74) jde o zcela specifickou cílovou skupinu, která v tomto procesu vyžaduje zvýšenou pozornost a podporu. Cílem této podkapitoly je představit způsob, jakým jim ISP v tomto procesu může pomoci.

Podpora pracovního začleňování

Hlavním problémem, který podle průzkumu organizace IPSOS (2015, s. 10) mladí dospělí po odchodu z DD řeší, je nalezení práce. To ztěžuje především nízké dosažené vzdělání omezující jejich uplatnění na pracovním trhu (IPSOS, 2015, s. 10). Matoušek, Pazlarová a Baldová (2008, s. 8) uvádí, že většina těchto jedinců končí na oborech s výučním listem, 35 % nemá ukončeno střední vzdělání vůbec a pouze 13% má ukončené střední vzdělání s maturitou. Folda a kol. (2009, s. 22) dodávají, že v případě, že odpovídající vzdělání mají, nejsou často schopni uplatnit ho v praxi. V této souvislosti Matoušek, Pazlarová a Baldová (2008, s. 8) upozorňují, že vedle nízkého vzdělání hraje roli i nedostatek obecných dovedností, zkušeností a znalostí podílejících se na tvorbě hodnot a norem vztahujících se k práci. Tvrdí, že jedincům chybí povědomí o pracovní rutině a sociálních schopnostech s prací spojených (Matoušek, Pazlarová a Baldová, 2008, s. 8). To potvrzují i Folda a kol. (2009, s. 22), kteří v této souvislosti uvádí nedostatečně osvojené pracovní návyky a neschopnost respektovat samozřejmá pravidla. Následkem bývají potíže s udržením práce, což Běhouňková (2012, s. 162) vedle výše zmíněných skutečností připisuje i požadavkům na přizpůsobení se pracovním nárokům, které jsou pro jedince vyrůstající v podmínkách ústavního zařízení neúnosné.

Průzkum organizace IPSOS (2015, s. 15) prokázal, že potřebě nalezení práce přikládají mladí dospělí opouštějící DD největší důležitost. Výše zmíněné limity společně se specifiky popsanými v předchozí kapitole ale pro tyto jedince na trhu práce představují značné znevýhodnění (Matoušek, Pazlarová a Baldová, 2008, s. 8). Podle Procházký (in: Sborník studijních textů pro sociální kurátory, 2009, s. 432) přitom jejich schopnosti nejsou natolik snížené, aby se mohli stát klienty různých sociálních

ústavů. Za této situace jsou tak podle něj na současném trhu práce v podstatě nezaměstnatelní a bez dlouhodobé pomoci směřují k sociálnímu vyloučení (Procházka in: Sborník studijních textů pro sociální kurátory, 2009, s. 432). V této souvislosti upozorňuje na význam sociálního podniku, který jim začleňování na pracovní trh může usnadnit (Procházka in: Sborník studijních textů pro sociální kurátory, 2009, s. 432). Ten dle charakteristiky výše přichází nejen s nabídkou zaměstnání, ale i získání potřebných znalostí a dovedností podporujících snazší pracovní začlenění. Podle Syrovátkové (2010, s. 33) takový podnik *"usiluje o rozvoj dovedností a schopností, které mají vliv na pracovní výkonnost a zvyšují konkurenceschopnost a možnost uplatnit se na trhu práce"*. V rámci poskytované podpory své zaměstnance současně vede k dalšímu profesnímu rozvoji (Syrovátková, 2010, s. 33).

Dle základních principů ISP dbá na důležitost participace, díky níž mají zároveň všichni zaměstnanci příležitost podílet se na chodu a směřování podniku (Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 34). Podle Kusé, Hanzlíkové, Křišové a Ďordí (2017, s. 14) tento přístup napomáhá rozvoji důležitých životních dovedností a současně podněcuje rozvoj celé osobnosti. Participace podle nich přispívá k rozvoji důvěry ve vlastní schopnosti, zvyšuje sebevědomí a napomáhá ujasnění si vlastní identity (Kusá, Hanzlíková, Křišová a Ďordí, 2017, s. 14). Nosál (in: Participace a nové přístupy k práci s ohroženými dětmi a rodinami, 2014, s. 15) upozorňuje, že dítě ocitající se v nouzi či ve stavu ohrožujícím jeho zdravý vývoj, bývá tradičně vnímáno jako pasivní objekt ochrany a péče, což podle něj však paradoxně může přehlížet vlastní potenciál jedince. Koluchová (1987, s. 34) dokládá, že děti v DD mají nedostatek příležitostí pro osobní iniciativu a zodpovědnost. Participativní přístup tak podle Nosála (in: Participace a nové přístupy k práci s ohroženými dětmi a rodinami, 2014, s. 24) významně mění postavení ohroženého jedince.

Ve vztahu k základním principům ISP neopomíjí specifika svých zaměstnanců a dbá na individuální přístup plně zohledňující jedinečné potřeby dané cílové skupiny (Syrovátková, 2010, s. 33). Pro své zaměstnance tak vytváří příznivé a bezpečné prostředí usilující o jejich úspěšnou adaptaci (Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 29). Poskytnutím stabilní práce ISP zároveň představuje podporu v hledání či udržení si vhodného bydlení, což je spolu s nalezením práce další nejdůležitější potřebou, kterou podle průzkumu IPSOS (2015, s. 15) mladí dospělí po odchodu z DD vnímají a která jim současně činí největší obtíže.

Podpora sociálního začleňování

Integraci mladých dospělých do života mimo DD podle Matouška, Pazlarové a Baldové (2008, s. 8) ztěžuje rovněž nedostatek psychosociálních dovedností, s nimiž se potýkají. Musil (2008 cit. podle Procházka in: Sborník studijních textů pro sociální kurátory, 2009, s. 422) hovoří o neschopnosti těchto jedinců orientovat se v očekáváních a podnětech společnosti mimo DD a účinně komunikovat. To se podle Běhounkové (2012, s. 158) projevuje především nejistotou v mezilidských vztazích, což potvrzují i závěry průzkumu IPSOS (2015, s. 10), podle kterých je oblast vztahů vnímána jako jedna z těch, které mladým dospělým situaci při odchodu z DD nejvíce komplikují. V současné společnosti, již vnímáme jako společnost kladoucí důraz na schopnost rychle se přizpůsobit změnám a navazovat sociální kontakty, jsou tak tito jedinci znevýhodněni jak v pracovní, tak ve společenské rovině.

S odchodem z DD mladí dospělí navíc ztrácí mnohdy jedinou emocionální podporu, kterou pro ně představovaly sociální vazby vytvořené uvnitř zařízení (Gottwaldová a kol., 2006, s. 8). Průzkum IPSOS (2015, s. 47) uvádí silnou vazbu na vychovatelky v DD, které často považují za nejbližší osobu. Davidová a kol. (2010, s. 74) přitom upozorňují na častý deficit nebo úplnou absenci přirozeného sociálního prostředí, tedy rodiny a jiných blízkých osob, ke kterým by se tito jedinci po odchodu z DD mohli vrátit. Chybějící osobní zázemí podle Běhounkové (2012, s. 158) způsobuje, že po odchodu z DD často propadají do sociální izolace. Podle mezinárodních standardů *Be the change* (FICE International, 2016, s. 8) je proto důležité, aby jedinci opouštějící DD cítili, že kolem sebe mají okolí, na které se můžou spolehnout. Význam ISP na tomto místě tedy spatřujeme především v možnosti získání nových sociálních vazeb, které jedince podporují a pozitivně ovlivňují. Spolu se zaměstnáním v ISP jedinci získávají nové sociální zázemí poskytující potřebnou podporu, což je podle standardů *Be the change* (FICE International, 2016, s. 8) pro mladé dospělé opouštějící DD zásadní.

V rámci psychosociální podpory, kterou ISP poskytuje, se zaměstnanci ISP zároveň učí zvládat různé sociální situace a procvičovat dovednosti potřebné pro přechod do běžného života společnosti (Procházka in: Sborník studijních textů pro sociální kurátory, 2009, s. 432). I zde velmi přispívá participativní přístup, který podle Kusé, Hanzlíkové, Křišové a Ďordí (2017, s. 10) hraje v rozvoji sociálních dovedností významnou roli. Mládeži z DD podle nich takový přístup může pomoci dospět, získat

sebedůvěru a zažít pocity sebeurčení (Kusá, Hanzlíková, Křišová a Ďord', 2017, s. 10), jež těmto jedincům podle Běhoukové (2012, s. 158) chybí. Partnersky rovnocenná komunikace, která je základem participativního přístupu, je podle Kusé, Hanzlíkové, Křišové a Ďordi (2017, s. 5) zároveň klíčovou pro vybudování důvěryhodného vztahu s těmito jedinci.

Za obzvlášť přínosný považujeme především osobní přístup, kterým se ISP v praxi vyznačuje. Ten má podle Vágnerové, Csémyho a Marka (2013, s. 281) na tyto mladé jedince výrazně větší vliv než profesionální přístup poskytovaný sociálními službami, které mladí dospělí celkově negativně hodnotí (Vágnerová, Csémy a Marek, 2013, s. 290). Význam osobního přístupu potvrzuje i Hrdličková a Pávková (1987, s. 145), podle kterých jsou kladné citové vztahy podložené vzájemnou důvěrou základní podmínkou úspěšného ovlivňování postojů mladých lidí. Důležitou roli přitom podle Stankowského (2003 s. 41) hraje respekt a akceptace jedinečnosti daného jedince, jež jsou podle něj pro úspěšné navození důvěry nezbytné. Tyto aspekty jsou v souladu se základními principy pro ISP charakteristické (TESSEA, 2017 cit. podle Dořičáková a Pastrňák, 2017, s. 29. Vágnerová, Csémy a Marek, (2013, s. 282) uvádí, že osobní přístup přinášející pocit přijetí, je pro úspěšné působení na tyto mladé dospělé klíčový. Za těchto předpokladů lze podle Stankowského (2003, s. 41) na daného jedince působit jako pozitivní životní vzor.

Gottwaldová a kol. (2006, s. 9) uvádí, že integraci mladých dospělých opouštějících DD ztěžuje i přístup společnosti a upozorňuje na stigmatizaci, v jejímž důsledku bývají tito jedinci okolím odmítáni. To podporuje již tak narušenou důvěru v ostatní, se kterou se mladý dospělý z DD podle Musila (2008 cit. podle Procházka in: Sborník studijních textů pro sociální kurátory, 2009, s. 422) potýká. Výše zmíněné standardy *Be the change* (FICE International, 2016, s. 12) proto kladou důraz na společnost, která by měla být připravena tyto jedince emočně podpořit. Folda a kol. (2009, s. 36) na tomto místě zdůrazňuje potřebu informovat veřejnost o dané problematice. V této souvislosti Trčka a kol. (2014, s. 5) poukazuje na přínos ISP v oblasti destigmatizace. Vedle zaměstnávání znevýhodněných jedinců ISP v praxi často přispívá i formou osvěty, kterou se situaci dané cílové skupiny snaží přiblížit nejen místní komunitě, ale i široké veřejnosti.

Prevence sociálně patologických jevů

Vedle ohrožení sociálním vyloučením jsou podle Matouška a Pazlarové (2010, s. 14) mladí dospělí opouštějící DD ohroženi také sociálně patologickými jevy. Důvodem může být návrat do nesanovaného prostředí rodiny či rizikové komunity (Folda a kol., 2009, s. 5), ale i selhávání v pracovní a sociální oblasti (Gottwaldová a kol. (2006, s. 8). V kombinaci s deprivacními vlivy a aspekty vývojového období, ve kterém se mladí dospělí při odchodu z DD nacházejí, je u nich riziko ohrožení těmito jevy vyšší (Labáth, 2001, s. 11). Z toho důvodu bývají řazeni pod pojem *riziková mládež*.

V souvislosti s mladými dospělými z DD Matoušek a Pazlarová (2010, s. 14) mluví o riziku závislostí na návykových látkách, herních automatech, kriminalitě či prostituci. Podle Gjuričové (2007, s. 3) spáchá více než polovina z těchto jedinců po opuštění DD nějakou trestnou činnost. Galbavý (in: Riziková mládež v současné společnosti, 2006, s. 97), výskyt kriminality mládeže přikládá především absenci hodnotového systému a pozitivního trávení volného času. Vágnerová, Csémy a Marek (2013, s. 65) současně upozorňují na fenomén bezdomovectví, jenž se v souvislosti s procesem neúspěšné integrace mladých dospělých do života mimo DD stává velmi častým jevem. S ohledem na zjištění Gjuričové (2007, s. 3), která uvádí, že patologické formy chování se u těchto jedinců většinou začínají vyskytovat až po jednom roce od opuštění DD, Běhounková (2012, s. 158) zdůrazňuje důležitost následné podpory bezprostředně po odchodu z DD.

Zjištění Gjuričové (2007, s. 3) poukazují na to, že prostředí, ve kterém se mladý dospělý po odchodu z DD ocitne, hraje v jeho budoucím životním směřování klíčovou roli. *"Samostatnost a odpovědnost v rozhodování o všech každodenních problémech klade na mladého člověka velké nároky, které zvládne dobře jen při podpoře prostředí v němž žije"* (Hrdličková a Pávková, 1987, s. 148). Janský (2004, s. 103) uvádějící provázanost mezi kriminalitou, experimentováním s drogami a labilním sociálním zázemím těchto jedinců, zjištění Gjuričové potvrzuje. Hrdličková a Pávková proto tvrdí (1987, s. 140), že významnou roli hraje zařazení mládeže opouštějící DD do takového pracovního kolektivu, který na něj bude pozitivně působit. Mravní úroveň, postoje k práci a hodnotám uznávaným společností, mající členové nového kolektivu, podle nich mohou rozhodujícím způsobem ovlivnit další vývoj tohoto mladého člověka (Hrdličková a Pávková, 1987, s. 140).

Vágnerová, Csémy a Marek (2013, s. 282) tvrdí, že přijetí do nové komunity a získání nových sociálních kontaktů má zároveň pozitivní vliv na sebevědomí a sebeúctu jedince. To Juklová (in: Riziková mládež v současné společnosti, 2006, s. 168) označuje jako klíčový protektivní faktor v prevenci sociálně patologických jevů. Každá sociální skupina podle Hrdličkové a Pávkové (1987, s. 150) současně významně působí na chování i jednání jedince. V této souvislosti Vágnerová, Csémy a Marek (2013, s. 282) zdůrazňují vliv na pozitivní změnu životního stylu, na něž se s nalezením nové referenční skupiny mladý jedinec dokáže snadno adaptovat. ISP v souvislosti se svým sociálním posláním maximálně podporuje společensky žádoucí způsoby chování a zdravý životní styl.

Podle Pavelové a Tkáčikové (in: Riziková mládež v současné společnosti, 2006 s. 137) se preventivní působení na rizikovou mládež jeví jako nejperspektivnější. Právě v tomto vývojovém období má podle nich preventivní úsilí vysokou naději na úspěch (Pavelová a Tkáčiková in: Riziková mládež v současné společnosti, 2006 s. 137). Poskytnutím podpůrného prostředí a pozitivních vzorů může ISP z našeho pohledu v prevenci výše zmíněných rizik významně pomoci.

3.3 Význam sociálního podniku ve vztahu k systému

Integraci mladých dospělých opouštějících DD ztěžují nejen limity na straně těchto jedinců, ale i limity na straně systému NVP, jenž pro své nedostatky v oblasti následné péče o mladé dospělé odcházející z ÚV čelí dlouhodobé kritice (Gjuričová, 2007, s. 4; Folda a kol., 2009, s. 37; Běhounková, 2012, s. 166; IPSOS, 2015, s. 3). Pro pochopení důležitosti ISP proto zároveň považujeme za podstatné upozornit na přetrvávající nedostatky v řešení této problematiky a poukázat tak na význam ISP ve vztahu k této situaci.

Absence koncepce v oblasti následné péče

Gjuričová (2007, s. 4) poukazuje na naprostou absenci systémově zakotvené následné péče, která by integraci mladých dospělých opouštějících zařízení ÚV usnadnila. To potvrzují i Folda a kol. (2009, s. 37), kteří chybějící koncepci v oblasti následné péče o tyto jedince považují za zásadní nedostatek v systému NVP. Podle průzkumu IPSOS (2015, s. 3) i přes tuto dlouhodobou kritiku jednotná koncepce věnující se této problematice stále neexistuje.

Důsledkem nekoncepčního řešení následné podpory je podle Běhounkové (2012, s. 167) různorodé regionální zastoupení a někde i úplná absence jejich poskytovatelů. Dalším vážným následkem nesystémového ukotvení v této oblasti je podle ní lišící se kvalita poskytovaných služeb a absence jejich provázanosti (Běhounková, 2012, s. 167). Tento stav se podle průzkumu IPSOS (2015, s. 3) v posledních letech nezměnil a daná problematika se tak stále více stává předmětem zájmu neziskových organizací, které se snaží integraci mladých dospělých opouštějících zařízení ÚV usnadnit. Podle Foldy a kol. (2009, s. 4) jsou tyto organizace však limitovány slabou podporou ze strany státu zahrnující špatnou koordinaci a především omezené finanční prostředky, v důsledku čehož je podle Běhounkové (2012, s. 167) péče poskytovaná neziskovými organizacemi nesystematická a neprobíhá potřebně dlouhou dobu.

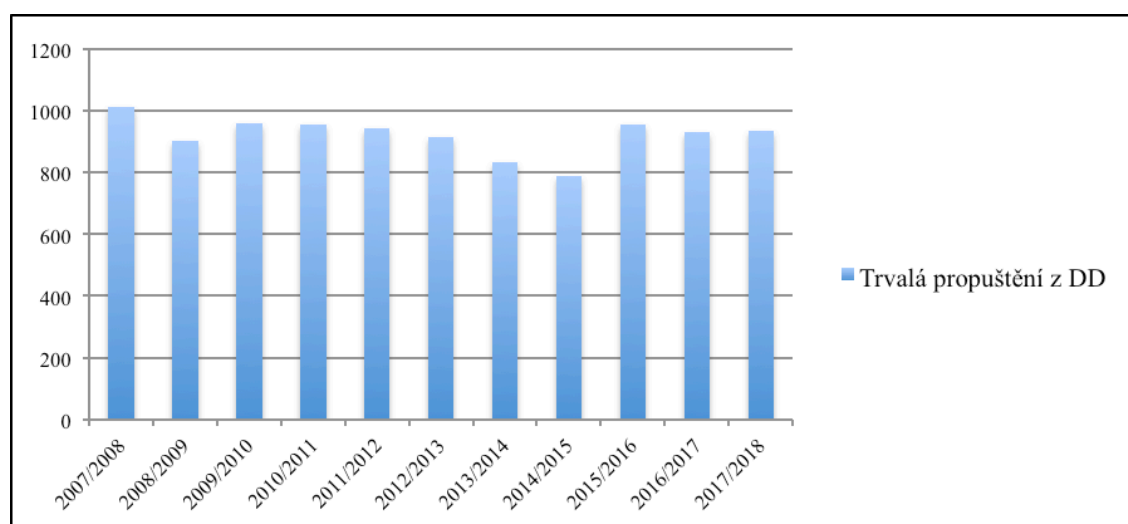
Nedostatek nástrojů pomoci

"Jediným zákonným garantem návaznosti péče při odchodu ze zařízení do života klienta je pro tuto cílovou skupinu tedy sociální kurátor" (Davidová a kol., 2010, s. 74) Jeho pomoc však vzhledem k vysokému počtu případů, jimiž se ročně zabývá, podle Matouška (in: Sociální služby, 2007, s. 86) nemůže být intenzivní a nemá možnost kvalitně obsáhnout vše, co legislativa vyžaduje. Procházka (in: Sborník studijních textů pro sociální kurátory, 2009, s. 414) navíc upozorňuje na neexistenci oficiálních metodik pro práci kurátora s touto cílovou skupinou. Zároveň s tím zdůrazňuje nedostatek nástrojů pomoci, které kurátor této cílové skupině může nabídnout (in: Sborník studijních textů pro sociální kurátory, 2009, s. 432). Jediné právně zakotvené opatření státu, o které se mohou vychovatelé i kurátoři v tomto případě opřít, jsou tak podle Procházky (in: Sborník studijních textů pro sociální kurátory, 2009, s. 431) Domy na půl cesty. V návaznosti na předchozí tvrzení Běhounkové však upozorňuje na jejich různé regionální zastoupení a lišící se kvalitu (Procházka, in: Sborník studijních textů pro sociální kurátory, 2009, s. 427). Vzhledem k principu normalizace, který usiluje o co nejpřirozenější podobu vstupu mladého dospělého do samostatného života, navíc podle něj Dům na půl cesty (dále DPC) představuje pouze další ústav a negativa z toho vyplývající (Procházka, in: Sborník studijních textů pro sociální kurátory, 2009, s. 427). Běhounková (2012, s. 168) v této souvislosti upozorňuje na společný pobyt jedinců pocházejících z různých typů zařízení, což může mít na jedince negativní vliv.

Nedostatek finančních prostředků

Významným nedostatkem je podle Běhounkové (2012, s. 167) rovněž dlouhodobé podhodnocení finančních prostředků na rozvoj nástrojů následné podpory, což vznik dalších potřebných služeb či neziskových organizací, které by v integraci těmto jedincům mohly pomáhat (Běhounková, 2012, s. 167), znesnadňuje. Bez významného zvýšení finančních prostředků na služby následné podpory podle Foldy a kol. (2009, s. 37) nelze předpokládat významné rozšiřování a zkvalitňování služeb v této oblasti. Procházka (in: Sborník studijních textů pro sociální kurátory, 2009, s. 432) proto zdůrazňuje důležitost iniciace nových forem a metod práce s touto cílovou skupinou, jež spatřuje právě v ISP. Za výhodu je v této souvislosti považována především jeho výše zmíněná ekonomická soběstačnost a s tím spojená nezávislost na státní finanční pomoci (Syrůvková, 2010, s. 23).

Graf č. 1 Trvalá propuštění z dětských domovů v období 2008 - 2018

Zdroj: Zpracováno na základě údajů statistických ročenek MŠMT (Statistické ročenky školství, 2018, online)

Jak bylo v úvodu této kapitoly řečeno, DD každoročně opustí průměrně 900 mladých dospělých. Z dostupných údajů vyplývá, že tato čísla se za posledních 10 let výrazně nemění. Přesto pro tyto jedince stále chybí komplexní státem garantovaný systém překlenující podporu v zařízení a potřebnou oporu po jeho opuštění (Běhounková, 2012, s. 166), v důsledku čehož podle Gjuričové (2007, s. 4) dochází k častému selhávání těchto jedinců. Právě takto dlouhodobě neuspokojivé řešení sociálního problému podle Praszkiara a Nowaka (2012, s. 17) vytváří ideální příležitost pro vstup sociálního podnikání.

4 Výzkumné šetření

V předchozí části jsme představili význam konceptu sociálního podnikání v dané problematice z pohledu teorie. Cílem výzkumného šetření proto bude zjistit, jak vnímá význam tohoto konceptu samotná cílová skupina. K tomuto účelu sloužilo kvalitativní výzkumné šetření zaměřující se na subjektivní vnímání integrace do života mimo DD a význam SP, respektive ISP, v tomto procesu, z pohledu mladých dospělých, kteří DD opustili.

4.1 Koncepce výzkumného šetření

Před realizací výzkumného šetření jsme si nejprve stanovili jeho cíl a výzkumné otázky, jejichž zodpovězením chceme daného cíle dosáhnout. Na základě toho jsme volili výzkumnou strategii, která zahrnovala volbu výzkumné orientace a výběr vhodné výzkumné metody. Cíl, výzkumné otázky a výzkumná strategie tvořily koncepci výzkumného šetření, která bude předmětem této podkapitoly.

Cíl výzkumného šetření a výzkumné otázky

Cílem výzkumného šetření bylo přiblížit situaci mladých dospělých opouštějících dětský domov a současně s tím zjistit, jak hodnotí význam sociálního podniku, respektive integračního sociálního podniku, v tomto procesu. V souladu s vymezeným cílem výzkumného šetření jsme si položili tyto výzkumné otázky (dále VO):

VO1: Jak respondenti vnímali odchod do života mimo DD?

VO2: Jak respondenti vnímali možnosti pomoci po odchodu z DD?

VO3: Jak respondenti hodnotí význam ISP v tomto procesu?

Vzhledem k aplikačnímu cíli této práce jsme se inspirovali přístupem **Human Centred Design** (dále HCD), jenž je hojně používaným při tvorbě nových způsobů řešení sociálních problémů, tedy sociálních inovací. Tento přístup při tvorbě nových postupů či služeb vychází z přání a potřeb jedince či sociální skupiny, které považuje za stěžejní (IDEO, 2013, s. 6). Klíčové pro nás proto bylo především subjektivní vnímání potřeb těchto jedinců ve vztahu k integraci do života mimo DD, které bude zohledněno při tvorbě návrhu daného projektu ISP.

Výzkumná orientace

Pro účely našeho výzkumného šetření jsme zvolili kvalitativní výzkumnou orientaci. Disman (2011, s. 289) v této souvislosti mluví o nenumericském šetření, jehož cílem je porozumění lidem v sociálních situacích. Švaříček a kol. (2007, s. 17) zde zdůrazňují sběr informací v autentickém prostředí a specifický vztah mezi výzkumníkem a respondentem s cílem získat hloubkový obraz o tom, jak lidé chápou a prožívají danou situaci. Právě bližší porozumění člověku včetně jeho přirozeného prostředí a snahu o hlubší proniknutí do jeho situace, jež jsou pro tuto výzkumnou orientaci charakteristické, vnímáme v souvislosti s cílem našeho výzkumného šetření za zásadní.

Hlubší porozumění lidem, pro které jsou řešení navrhována, je zároveň klíčovým aspektem přístupu HCD, o který se vzhledem k praktickému využití naší práce opíráme (IDEO, 2013, s. 33). Přístup HCD přínos hlubšího porozumění spatřuje především ve zpochybňování předpokladů a nalézání inspirace pro nová řešení daného problému (IDEO, 2013, s. 32). Přehled o tom, jak cílová skupina reaguje na myšlenky a navrhovaná řešení včetně zjištění subjektivních potřeb a přání cílové skupiny ve vztahu k dané problematice, je podle tohoto přístupu pro hledání úspěšného řešení sociálního problému klíčové (IDEO, 2013, s. 33). V počáteční fázi příprav návrhu řešení je tak podle IDEO (2013, s. 33) pro pochopení cílové skupiny kvalitativní přístup upřednostněn nad kvantitativním.

Z pohledu výzkumného designu se vzhledem k důrazu na využití výsledků v praxi a aktivní participaci účastníků výzkumu na způsobu řešení, pojetí našeho výzkumného šetření nejvíce blíží akčnímu výzkumu, pro nějž jsou podle Hendla (2005, s. 138) tyto charakteristiky zásadní. Hendl (2005, s. 138) akční výzkum popisuje jako proces učení a změny, který vychází z kritiky nedostatku praktického vlivu konvenčního výzkumu. Akční výzkum proto naopak zdůrazňuje úzkou provázanost výzkumu s praxí (Hendl, 2005, s. 138). Jak bylo řečeno v úvodu této bakalářské práce, výstupy výzkumného šetření představují významný podklad pro další směřování návrhu projektu ISP a i nadále tak bude pokračovat vzájemný pohyb mezi sběrem informací, reflexí a praktickou akcí, jež jsou podle Hendla (2005, s. 138) pro akční výzkum stěžejní.

Využití naší bakalářské práce v praxi představovalo jeden z jejich hlavních cílů. Provázanost našeho výzkumného šetření s přístupem akčního výzkumu tedy byla pouze přirozeným vyústěním našich záměrů.

Výzkumná metoda

Jako metodu získávání dat jsme zvolili hloubkový rozhovor, který Švaříček a kol. (2007, s. 159) definují jako *"nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním tazatelem pomocí několika otevřených otázek"*, pomocí nichž může badatel porozumět pohledu jiných lidí, aniž by jejich pohled omezoval výběrem položek v dotazníku. Výhodou této metody je, že umožňuje zachytit výpovědi v jejich přirozené podobě, což je jeden ze základních principů kvalitativního výzkumu (Švaříček a kol., 2007, s. 160). Důraz na metodu hloubkového rozhovoru klade i přístup HCD, který jej pro jeho hluboký a bohatý vhled do chování, způsobu uvažování a života cílové skupiny, považuje v souvislosti s tvorbou návrhu vhodného řešení pro tuto skupinu za nezbytný (IDEO, 2013, s. 42).

Jako typ hloubkového rozhovoru jsme zvolili rozhovor pomocí návodu neboli polostrukturovaný či částečně řízený rozhovor, který tvoří pomezí mezi strukturovaným a nestrukturovaným rozhovorem. Polostrukturovaný rozhovor vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek, které je nutné v rámci rozhovoru probrat, ale pořadí, v jakém tazatel informace získá, je na něm. (Hendl, 2005, s. 174). Tento typ rozhovoru podle Hendla (2005, s. 174) zároveň dává tazateli volnost přizpůsobovat formulace otázek podle situace a možnost co nejefektivnějšího využití času. Právě flexibilita umožňující měnit pořadí a znění otázek a časové rozvržení na základě průběhu rozhovoru, což vede k přirozenější formě dialogu, byla důvodem, proč jsme si metodu polostrukturovaného rozhovoru vybrali.

4.2 Charakteristika výzkumného souboru

Tato podkapitola představuje výběr a charakteristiku respondentů, kteří na našem výzkumném šetření participovali. Úvodem bude vysvětlen způsob, jakým probíhal jejich výběr a kontaktáž. Poté bude představena jejich základní charakteristika a stručná osobní historie pojící se k umístění do DD.

Výběr respondentů

Rozhovory byly provedeny s **pěti respondenty** představujícími zástupce cílové skupiny. Šlo o účelový výběr, neboť byli vybráni na základě potřeb a zaměření našeho výzkumu. Disman na tomto místě mluví o *"výběru založeném na úsudku výzkumníka o tom, co by mělo být pozorováno a o tom, co je možné pozorovat"* (Disman, 2011, s. 112). Se třemi z nich jsme navázali osobní kontakt během naší blokované praxe, která byla realizována v DD v Královéhradeckém kraji. Další dva jsme poznali v průběhu praxe souvislé, realizované v pražské neziskové organizaci zabývající se pomocí mladým dospělým po odchodu z DD.

Ve všech případech se jedná o mladé dospělé, kteří již DD opustili. Jejich **věkové rozmezí se pohybuje od 20 do 24 let** a každý pochází z jiného města. Z důvodu náhlého odmítnutí účasti třech respondentů jsou mezi respondenty pouze ženy. V následujících řádcích uvedeme jejich základní charakteristiky včetně stručného shrnutí osobní historie vztahující se k umístění v DD, což považujeme pro pochopení celkového kontextu za nezbytné. Vzhledem k informacím, které v průběhu rozhovorů zazněly, jsme se nakonec rozhodli ponechat jejich jména, stejně jako konkrétní názvy DD, v anonymitě.

Základní charakteristika respondentů

Respondent č. 1 (dále RČ1) je žena ve věku 24 let, která DD opustila před dvěma lety. Do DD přišla v 15 letech a celkově v něm tedy strávila 7 let. Má dosažené vyšší odborné vzdělání v oboru diplomovaná všeobecná sestra a momentálně pracuje na dětském oddělení v oblastní nemocnici, kde současně bydlí na nemocniční ubytovně, na kterou se přestěhovala ihned po opuštění DD.

Respondent č. 2 (dále RČ2) je žena ve věku 22 let, která DD opustila před třemi lety. Do DD přišla v 6 letech a celkově v něm tedy strávila 13 let. Má dosažené střední odborné vzdělání s maturitou v oboru hotelnictví a cestovní ruch a momentálně pracuje jako obchodní asistentka ve firmě velkého rozsahu. Bydlí v bytě s partnerem, ke kterému se přistěhovala ihned po opuštění DD.

Respondent č. 3 (dále RČ3) je žena ve věku 20 let, která DD opustila před dvěma lety. Do DD přišla ve 13 letech a celkově v něm tedy strávila 5 let. Momentálně dokončuje střední odborné učiliště v oboru číšník, brigádně pracuje v obchodě a pečuje

o své osmiměsíční dítě, jehož početí bylo neplánované. Společně s ním a se svým snoubencem bydlí v bytě, kam se přestěhovala po krátkém pobytu u svého otce, k němuž se po odchodu z DD vrátila.

Respondent č. 4 (dále RČ4) je žena ve věku 21 let, která DD opustila před dvěma lety. Do DD přišla v 11 letech a celkově v něm tedy strávila 8 let. Má dosažené střední odborné učiliště v oboru zahradník a momentálně je evidovaná na úřadu práce. Bydlí v bytě společně se svými čtyřmi dětmi, z čehož tři byly počaty neplánovaně, a partnerem, který z důvodu zdravotního omezení čerpá rodičovskou dovolenou. S ním a prvním dítětem, jenž má jiného otce, zároveň DD opouštěla.

Respondent č. 5 (dále RČ5) je žena ve věku 21 let, která DD opustila před dvěma týdny. Do DD přišla v 15 letech a celkově v něm tedy strávila 6 let. Má dosažené střední odborné učiliště v oboru zahradník a momentálně dokončuje obor kuchař. Zároveň se snaží hledat práci a bydlení, jelikož usiluje o získání svého šestiletého syna, kterého musela nechat v DD, do péče. V tuto chvíli bydlí přechodně u kamarádky, která jí bezprostředně po odchodu z DD poskytla azyl.

Osobní historie respondentů

RČ1 do DD přišla společně se svým sourozencem a to na základě vlastní žádosti. Jako důvod uvádí neschopnost finančního zajištění a psychické a fyzické týrání ze strany matky, se kterou do té doby žili. Ta podle ní trpěla psychickými obtížemi, jež si jako děti do té doby neuvědomovaly a okolím nebyly zpozorovány. Otce nezná a podle ní zájem o setkání nikdy neprojevil. Z toho důvodu o něj nestojí ani ona. Dva další sourozenci, kteří s nimi v dětství žili, z domova utekli. Jeden se vrátil k otci a přerušil s nimi veškerý kontakt a s druhým, který byl po útěku umístěn do výchovného ústavu, je v kontaktu spíše vyjímečně. Během umístění v DD byl kontakt s matkou nárazový a vztah mezi nimi nepodporoval. V současné době tak udržuje kontakt pouze se stejně starým sourozencem, se kterým byla do DD umístěna a s nevlastním prarodičem, jenž jim po celé dětství nahrazoval funkci rodiče. Ty zároveň považuje za své jediné blízké osoby. S matkou kontakt přerušila a po špatných zkušenostech o jeho opětovné obnovení už nestojí. DD opustila bezprostředně po úspěšném ukončení vyššího odborného studia ve svých 22 letech.

RČ2 do DD přišla společně se svými šesti dalšími sourozenci na základě rozhodnutí Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále OSPOD). Jako důvod uvádí neschopnost finančního zajištění rodiny vzhledem k vysokému počtu dětí. Jelikož byly všechny děti umístěny do stejné rodinné skupiny, vztahy s těmito sourozenci byly a jsou pevné. Kromě nich má však ještě další dva sourozence, z čehož jeden byl po narození umístěn do kojeneckého ústavu a další do ústavu pro mentálně postižené. O těch má povědomí, ale nestýkají se. Kontakt s rodiči v průběhu umístění v DD byl minimální a důvěra k nim tak byla narušena. Přesto vztahy s rodiči hodnotí jako dobré a v současné době se s oběma rodiči pravidelně vidá. Stejně tak se svými šesti sourozenci, které spolu s partnerem vnímá jako jediné blízké osoby. DD opustila po úspěšném ukončení středoškolského studia ve svých 19 letech.

RČ3 do DD přišla společně se svými čtyřmi dalšími sourozenci na základě rozhodnutí OSPOD. Jako důvod uvádí zanedbávání péče způsobené matčinou závislostí na alkoholu, kterou spolu se závislostí na gamblingu dlouhodobě trpěla. V důsledku toho otec sám nebyl schopen finančně rodinu zajistit. Jelikož byly všechny děti umístěny do stejné rodinné skupiny, vztahy se sourozenci byly a jsou pevné. Vůči rodičům během umístění v DD cítila velmi negativní pocity a přerušila s nimi proto veškerý kontakt. Posléze však obnovila kontakt s otcem, který mezitím v důsledku neměnicí se situace matku opustil. Vztah s ním momentálně vnímá jako dobrý a spolu se svým snoubencem a sourozenci, které otec nedávno získal zpět do péče, jej řadí mezi blízké osoby, které má. Přestože byl částečně obnoven i kontakt s matkou, pro její přetrvávající závislost k ní negativní pocity a nedůvěra přetrvávají. I když vzhledem k nedokončenému střednímu vzdělání mohla zůstat déle, DD dobrovolně opustila po dovršení 18 let.

RČ4 do DD přišla na základě rozhodnutí OSPOD. Jako důvod uvádí zanedbávání péče matkou, se kterou společně se sourozencem po otcově smrti a odchodu dvou nevlastních sourozenců bydleli. Zanedbávání příkládá matčině novému vztahu a s tím spojené prioritizací jiných aktivit. V důsledku toho u ní začalo docházet k záškoláctví a patologickým formám trávení volného času a jelikož o ni matka ani přes tato zjištění nejevila větší zájem, byla umístěna do DD. Přestože za matkou po celou dobu umístění v DD pravidelně jezdila, matčin přístup se neměnil. Nové zázemí tak našla v partnerovi, se kterým v 15 letech neplánovaně otěhotněla. Byla proto přemístěna do DD se školou, kde poté žila společně se svým dítětem. S partnerem se přitom kvůli

jeho drogové závislosti krátce po porodu rozešla a přerušila s ním veškerý kontakt. S matkou nyní občas v kontaktu je, ale negativní pocity a nedůvěra k ní přetrvávají. Vztahy se sourozenci taktéž nevnímá jako hezké. Za jedinou blízkou osobu tak momentálně bere svého partnera, kterého potkala v DD a společně s ním a dítětem v 19 letech DD dobrovolně opustila.

RČ5 do DD přišla na základě rozhodnutí OSPOD. Jako důvod uvádí neplánované těhotenství a s ním spojené vyhodnocení nevhodného domácího zázemí pro život s dítětem, kvůli čemuž byla krátce před porodem umístěna do DD se školou. Do té doby žila s prarodičem, sourozencem a matkou, která v důsledku vztahu s partnerem, který ji fyzicky týral, propadla alkoholové závislosti a často nebyla schopna rodinu finančně zajistit. Sourozenec byl problémový a byl proto umístěn do výchovného ústavu. Během umístění v DD se matka začala snažit a vztahy mezi nimi se zlepšily. Byla však dlouhodobě nemocná a odmítala to řešit. Našla si navíc nového partnera, který ji opět fyzicky týral. V kombinaci s alkoholem a týráním tak zdravotnímu stavu podlehla a zemřela. O kontakt s otcem, který o ni po odchodu z rodiny zájem neprojevoval, nestojí. Stejně tak v případě prarodiče a sourozence, s nimiž dobré vztahy nikdy neměla. S otcem jejího dítěte kontakt přerušila, jelikož je drogově závislý. Kromě syna a své kamarádky tedy momentálně nikoho blízkého nemá a přestože mohla zůstat déle, z DD před dvěma týdny odešla.

4.3 Realizace výzkumného šetření

Na základě stanovené koncepce výzkumného šetření probíhaly přípravy a realizace sběru dat, které budou popsány v této podkapitole. Zaměříme se na přípravu sběru dat, popíšeme, jakým způsobem byl sběr dat realizován a závěrem objasníme postup jejich následné analýzy.

Příprava sběru dat

Samotnému sběru dat předcházela jeho příprava. V našem případě šlo o přípravu hrubé osnovy rozhovoru, která vycházela z teoretického poznání v kombinaci se záměrem našeho výzkumného šetření. Podle Švaříčka a kol. (2007, s. 162) by příprava rozhovoru měla vést k vytvoření schématu základních témat vycházejících z výzkumných otázek s cílem vytvořit ke každému tématu několik podotázek, jakými se výzkumník na danou skutečnost může ptát.

Na základě stanovení VO jsme tedy následně sestavili tematické oblasti a orientační strukturu rozhovoru, kterou tvořily tazatelské otázky (dále TO) k daným tématům. Ty usilovaly o nejbližší možná zjištění vztahující se k cílům VO. Vzhledem k lišícímu se průběhu jednotlivých rozhovorů byly TO často modifikovány a doplňovány. Ve snaze o spontánní průběh rozhovorů byla zároveň v případě potřeby obměněna jejich posloupnost. Součástí této struktury byla i příprava úvodní fáze rozhovoru, která obsahovala úvodní otázky týkající se umístění v DD, jejichž cílem bylo vytvořit nezbytný kontext pro nadcházející části rozhovoru.

Sběr dat

První kontakt s respondenty byl navázán v letech 2016 a 2017 a to v rámci výše zmíněných studentských praxí. V té době jsme si na respondenty zároveň vzali kontakt, na základě kterého jsme je v roce 2018 opět oslovili. Vzhledem k časovému vytížení a ztížené schopnosti najít průsečík mezi našimi časovými možnostmi se tak sběr dat podařilo uskutečnit až počátkem roku 2019. Všechny rozhovory byly uskutečněny v přirozeném prostředí respondentů, a to přímo u nich doma. Sběr dat tedy proběhl v místech Královehradeckého a Olomouckého kraje, kam se respondenti po odchodu z DD přestěhovali. Zde bychom chtěli poukázat na fakt, že tomuto otevřenému přijetí bezpochyby pomohlo právě osobní seznámení v období vykonávání studentských praxí, kde byl s respondenty kontakt navázán. I přes dlouhý časový odstup domluva těchto setkání nepředstavovala větší problém.

V úvodu jsme respondenty seznámili s tématem a záměrem naší bakalářské práce. Nezanedbatelný prostor zde mělo rovněž opětovné ujištění o dobrovolné participaci na rozhovoru a ujištění o souhlasu s jeho nahráváním včetně informování o zveřejnění práce a zajištění anonymity respondentů v souvislosti s tím. Poté následovalo představení orientační struktury rozhovoru, na kterou jsme v průběhu rozhovoru odkazovali a respondenty tak informovali o tom, jak postupujeme. Způsob komunikace jsme se snažili co nejvíce přiblížit přirozenému jazyku respondentů a otázky jsme v případě potřeby formulovaly způsobem, kterému dotazovaný rozumí. Pokud jsme naopak něčemu neporozuměli my, doptali jsme se. Obecně jsme projevovali zájem a empatii, díky čemuž nám respondenti často odhalili mnohem více, než jsme předpokládali. Stále jsme přitom však dbali na držení se tématu a orientační osnovy,

díky čemuž se nám podařilo všechny rozhovory zvládnout přibližně ve stejném časovém intervalu.

Všechny rozhovory byly se souhlasem respondentů nahrávány na diktafon i mobilní zařízení. Ta byla po celou dobu rozhovoru umístěna způsobem, který by co nejméně ovlivňoval pozornost respondentů. Nahrávání bylo v průběhu rozhovoru přerušováno pouze z důvodu potřebných pauz. Vzhledem k překvapivě velké otevřenosti respondentů si tróufáme říci, že je toto nahrávání nijak výrazně neovlivňovalo. Závěrem byli informováni o tom, že výsledná podoba přepisu rozhovoru jim před odevzdáním práce bude poskytnuta ke schválení. Zároveň jsme se domluvili, že je v případě potřeby doplnění či nejasnosti získaných informací zkontaktujeme a doptáme se prostřednictvím telefonu.

Již dříve nastolená důvěra v kombinaci s přirozeným prostředím respondentů výrazně dopomohly k pocitu přirozené atmosféry, který všechna tato setkání od počátku doprovázel. Krátké úvodní neformální povídání, usilující o prolomení případných bariér, tento pocit pouze podpořilo. Přes naše počáteční obavy z ostychu či strachu respondentů, jsme tak zaznamenali velkou otevřenost, kterou přikládáme úspěšnému navození vztahu s respondentem. S ohledem na to jsme v závěru respondentům v případě zájmu nabídli možnost dodatečného kontaktu.

Analýza dat

Tematické oblasti vztahující se k VO vytvořené v rámci přípravné fáze rozhovoru pro nás představovaly kostru pro následnou analýzu a plnily funkci kategorií umožňujících systematičtější organizaci získaných informací. Disman (2011, s. 317) na tomto místě mluví o redukci dat do významových kategorií, které jsou dány obsahem získané informace. Tento proces Švaříček a kol. (2007, s. 244) definují jako *“rozbíjení dat do fragmentů, jejich přeskupování a opětovné hledání struktur a spojení”*.

Kategorie, které jsme k tomuto účelu využívali, vypadaly takto:

VO1: Jak respondenti vnímali odchod do života mimo DD?

- Pocity
- Potřeby

- Problémy

VO2: Jak respondenti vnímali možnosti pomoci po odchodu z DD?

- Zázemí v rodině
- Zázemí v DD
- Následná péče

VO3: Jak respondenti hodnotí význam SP v tomto procesu?

- Hodnocení
- Specifický přínos
- Srovnání

Cílem tohoto procesu je získané informace strukturovat a vytvořit tak kostru vedoucí k jejich lépe uchopitelné prezentaci.

4.4 Prezentace výsledků výzkumného šetření

Tato podkapitola se opírá o výsledky realizace výzkumného šetření a přináší tak klíčová shrnutí ve vztahu k jeho stanoveným cílům. V návaznosti na VO jsou zde shrnuty výpovědi respondentů a z nich vyplývající výsledky. Ty jsou prezentovány v souladu se zněním VO a výše vymezenými kategoriemi. Naše shrnutí jsou prokládána přímými výňatky z výpovědí jednotlivých respondentů, které jsou ponechány ve své autentické podobě.

4.4.1 Jak respondenti vnímali odchod do života mimo dětský domov?

Cílem VO1 bylo zjistit, jak respondenti vnímali odchod do života mimo DD. Zajímalo nás, jaké byly jejich pocity bezprostředně před odchodem, co vzhledem k odchodu považovali za nejdůležitější a co po odchodu do života mimo DD vnímali jako nejtěžší.

Pocity

Všechny respondentky vypověděly, že se na odchod z DD těšily. V souvislosti s tím rovněž všechny zmiňovaly svobodu a absenci omezení, pro které je život mimo DD

přítahoval. *"Těšila jsem se, že si ten volnej čas budu moct uspořádat, jak prostě já chci. Budu sama, budu mít ten svůj vlastní klid a nebudu se muset ohlížet na nikoho dalšího, kdo tam je vedle mě."* (RČ1) Ostatní respondentky to vnímaly obdobně. *"Nejvíce jsem se těšila na to, že už to nebude ráno vstát a někdo mi říkat co mám dělat, co nemám dělat. Prostě na tu svobodu."* (RČ4) *"Těšila jsem se, že nebudu ničím omezovaná a na ten sobě přizpůsobenej volnej čas."* (RČ2) RČ2 současně uvedla, že to tak podle jejího názoru vnímají i ostatní. *"První věc, kterou tam ty děti vidí, je tu svobodu, že už nebudou pod nějakým režimem a to je podle mě to první a neřeší, co bude dál."* (RČ2) Dvě z respondentek uvedly, že se na odchod těšily i proto, že v DD nevnímaly dobrou atmosféru, což bylo zároveň jejich hlavním motivem k odchodu. *"Tam ta faleš už přetrvávala jak mezi těma vychovatelkama, tak mezi těma dětma. Oni nám nadávali za to, že jsme k sobě falešný, přitom voni nedávali žádněj jinej příklad. A to už tam pak vznikaly hádky a ovlivňovali moje sourozence a poštvávali je proti mně. Už jsem toho měla plný zuby."* (RČ3) S podobně negativním vnímáním jsme se setkali i u RČ5. Podotýkáme přitom, že se nejedná o stejný DD. *"Tam to bylo hnusný jako ti vychovatelé, oni vám jenom říkali jó ty odejdeš, skončíš pod mostem, bude z tebe feťák, nebudeš mít ani na rohlík."* (RČ5) Byť se jednalo o jiný DD, objevila se i překvapivě podobná reakce v souvislosti s ovlivňováním rodiny. *"Oni mu říkají prostě takové slova, že už se nevrátím, že jsem se ho vzdala, že už ho nechci. A on tomu nerozumí a on prostě neví, jestli se vrátím, teď mi brečí do telefonu, jestli někdy přijedu za ním."* (RČ5) RČ4 a RČ5 vedle těchto důvodů uvedly i to, že nechtěly, aby jejich děti vyrůstaly v DD. *"Chtěla jsem jít ven hlavně kvůli tomu, aby ty děti nebyly v tom domově, takže oni byli takový to, co mě tlačilo, abych šla ven."* (RČ4) Z těchto důvodů všechny respondentky opustily DD dříve než musely.

Současně s těmito pocity všechny respondentky vnímaly i jisté obavy. Ty pramenily ze strachu z možného selhání a stigmatizace. *"Měla jsem strach, jestli si najdu jako tu práci, ten byt, jestli neskončím na ulici, kdo mi pomůže, když bude nejhůř."* (RČ5) Strach z konce "na ulici" se projevoval u třech z nich. *"Bála jsem se, abych neskončila někde na ulici. Měla jsem z toho strašněj strach."* (RČ1) *"Jelikož já jsem měla děti, tak jsem se nejvíce bála o ty děti, že něco udělám špatně, chybu a můžu o ně přijít a těžko je pak získám zpátky. Taky jsem se bála, že když se někdo dozví, že jsem z domova, tak že prostě na to budou brát jiný ohledy, že mě někdo bude soudit a budou se prostě hrabat ve věcech, kterým třeba ani neporozumí."* (RČ4) Obavy z možných

předsudků uváděla i RČ2. *"Když bych byla úplně sama, tak bych se třeba bála toho, jaké budou mít ke mně ty lidi přístup i já k těm lidem, jak to bude fungovat."* (RČ2) U třech respondentek hrál v souvislosti s obavami roli i negativní vzor v rodině. *"Měla jsem asi takový ten strach, protože jsem viděla, že mamka splácí dluhy, že neměla peníze, tak asi jsem měla strach, jestli nedopadnu stejně no."* (RČ5) Stejná reakce se objevila u RČ1. *"Nechtěla jsem dopadnout stejně."* (RČ1) Z výpovědi RČ3 je patrné, že vliv negativního vzoru může přetrvávat i déle. *"Když jsem potom čekala dítě, tak jsem se bála, abych se vo to dítě postarala, abych nedopadla jako ty rodiče, který prostě dovolili to, aby ty děti byly pak v těch DD."* (RČ3)

Potřeby

Za nejdůležitější všechny respondentky považovaly nalezení bydlení a práce. *"To zajištění bydlení a práce. To je základ"* (RČ5). V souvislosti s tím zdůrazňovaly potřebu finančního a materiálního zabezpečení. *"Nejdůležitější pro mě bylo takovýto materiální zabezpečení, abych jako nebyla někde na ulici."* (RČ1). To před ostatními potřebami jednoznačně prioritizovaly. *"Než ten přítel, než ta láska, než ta rodina, pro mě vopravdu nejdůležitější bylo to finanční zabezpečení."* (RČ3) Tři z nich zároveň uvedly, že pro ně při hledání práce bylo důležité, aby nabídka práce zahrnovala i možnost ubytování. *"Bych do toho nešla, kdyby tam to ubytování nebylo."* (RČ1) Jako potřebnou tuto možnost vnímala i RČ3. *"Kdyby tam nebyl ten můj kamarád, tak určitě bych ze začátku hledala práci s ubytováním."* (RČ3) Další dvě naopak vzhledem k jejich situaci prioritně hledaly samotné bydlení. *"U toho odchodu hrály zásadní roli ty děti, takže já jsem určitě první řešila to bydlení, protože kdybych to neměla, věděla jsem, že je u sebe mít nebude."* (RČ4) Všechny respondentky se shodovaly v názoru, že by pro nutnost finančního zajištění vzaly i práci, která by neodpovídala jejich vzdělání či tužbám. *"Určitě bych nechtěla bejt na pracáku a čekat, co mě nabídnou."* (RČ2) *"Já půjdu všude, mně je to jedno. I kdybych měla dělat na těch technických službách a sbírat ty papírky, tak pořád lepší, než sedět na tom životním minimu."* (RČ5) RČ4 opět poukázala na prioritní zaopatření dětí, což podle ní mělo na rozhodování v dané situaci velký vliv. *"Kdybych byla bez dětí, tak asi bych ještě chtěla nějakou školu a práci, která mě bude bavit, ale jelikož teď mám ty děti, tak zas uvažuju tak, že bych vzala asi všechno."* (RČ4)

Problémy

Obtíže respondentky spatřovaly především v nedostatku praktických znalostí a dovedností potřebných v běžném životě. *“Co je po tom vodchodu hodně těžký, je různý papíry si zařídit, všechno si oběhat, že člověk ani neví, kam všude má jít, kde si to má všude zařídit, ať už se to týče třeba pracovního úřadu nebo prostě celkově. Člověk zjistí, že neví vlastně vůbec. Protože vo todle se nikdy starat nemusel.”* (RČ2) RČ5 vnímá, že tento problém je u dětí z DD velmi častý. *“Zažila jsem tam děcka, co třeba měli 18 a nedokázali si vyřídit ani zubaře, zavolat si tam, že se potřebujou nahlásit, nedokázali to. Děcka, co tam jsou se ani nepostaví na svoje vlastní nohy a přijdou na úřad třeba ve 25 letech a oni neví, co tam mají dělat.”* (RČ5) Příčinu všechny respondentky spatřují v tom, že za ně tyto věci vyřizoval DD a k vlastní iniciativě vedeni nebyly. *“Za nás hodně všechno zařizovaly tety. Spoustu těch papírů ten člověk nikdy ani neviděl, protože ty tety to vyplnili a zařídily vždycky za něj. Fakt člověk se nemusel o nic starat, ať už vo doktory, školu, fakt všechno. Spoustu toho nevíme, co šlo mimo nás. Ty tety byly takový, že to všechno zařídily, i když třeba nemusely.”* (RČ2) To potvrzují i zkušenosti RČ5. *“Ti vychovatelé, oni to vyřizovali za ně. Oni si myslí jako Ti vychovatelé, že oni mají dost práce s nama, že nás musí učit uklízet a já nevím bůhví cosí, ale přitom by měli dělat úplně něco jiného. Musí nás naučit jako ať si prostě všechno zařizujem sami. Oni to všechno za vás udělali, nenaučili vás nic. Ty děcka se musí postavit na vlastní nohy, ale Ti vychovatelé je to nenaučí.”* (RČ5) Všechny respondentky uvedly, že v orientaci v těchto věcech vnímají problémy doposud. *“Kdybych třeba byla nemocná nebo potřebovala na pracák nebo sociálku, tak bych nevěděla. Po tý praktický stránce, v tom se já moc neorientuju.”* (RČ1)

Respondentky dále uváděly, že velmi těžké pro ně po odchodu z DD bylo také naučit se finančně hospodařit. *“Ze začátku bylo těžší rozložit si finance”* (RČ1). RČ1 dále vypověděla, že vzhledem k finančnímu zajištění v DD je finanční hospodaření v samostatném životě těžké. *“Když člověk bydlí sám, tak kouká, kolik ta vstupenka stojí a oni to tam dostanou jako sponzorský dar. Nemusej ty děti přemejšlet nad tím, kolik to stálo.”* (RČ1) Sníženou schopnost hospodařit s penězi u dětí v DD vnímá i RČ5. *“Tam je problém těch děcek v tom domově, že oni neumí hospodařit s penězama. Oni když dostanou kapesné, tak si koupí cigára a trávu a pak nemají zbytek měsíce na nic.”* (RČ5). Na základě zkušenosti ze společné domácnosti to tak hodnotila i RČ4. *“Partner neuměl hospodařit s penězi. Jeho peníze se rozfrčaly během chvilky a mně došlo, že to*

takhle prostě dál nejde.” (RČ4) V této souvislosti RČ4 poukázala na idilické představy dětí v DD. *“Každej v domově, když jim bylo 18 si řekl, budu si dělat co chci, každej říkal stát dá, práce bude hned, byt bude hned a takhle to prostě není.”* (RČ4) Obdobně to hodnotila i RČ3. *“Některý ty děti jsou takový, že si představujou všechno strašně růžově, jak jim to samo jako bude padat do kapes.”* (RČ3) To je podle RČ3 zapříčiněno péčí v DD. *“Ty děti maj v tom děcáku všechno, vodcházej taky s velkejma penězma, jenomže co pak udělaj. Znáš strašně moc takovejch lidí, co právě skončili na těch drogách nebo na tý ulici, nebo dělaj nějaký priváty, je to hrozný.”* (RČ3) RČ5 na tomto místě taktéž upozornila na problémy známých, kteří DD dříve opustili. *“Oni prostě se těšili na tu svobodu s tím, že oni dostali třeba ty peníze od toho DD a oni už si řekli jó, tak já si koupim nověj telefon, nové boty značkové, oblečení, no a když neměli nic, tak prostě je rodina vykopla, skončili pod mostem a museli se starat sami.”* To podle RČ5 následně představuje důvod, proč se děti do DD často chtějí vrátit. *“To ale není jak doma, že pak víte, že se máte kde vrátit. Tam ne. Tam prostě odejdete z DD, zapomenete, že se do roka můžete vrátit a to se tam stalo několikrát, že ty děcka se chtěli vrátit, protože to nezvládali, byli bez peněz, jenže už nemohli, ten rok už uplynul.”* (RČ5)

Jako problematická byla respondentkami vnímána i oblast vztahů. RČ1 na tomto místě uvedla, že pro ni bylo těžké vytvořit si nové vazby. To spojovala především se špatnými zkušenostmi z rodiny. *“Jak nás ta máma mlátila a takle, tak v tom vidim, že nejsem tak průbojná a hned se neprojevim a čekám až ten dotyčnej přijde a osloví mě.”* (RČ1) Čtyři respondentky uvedly, že si po odchodu z DD nevytvořily nové zázemí a udržují spíše vztahy z minulosti. Respondentky, které pracují, vztahy na pracovišti sice hodnotí dobře, ale za důvěrné je nepovažují. Všem respondentkám zároveň bylo společné, že se setkaly s nějakou formou stigmatizace. RČ1, RČ2 i RČ3 uváděly zkušenosti s častým zaměňováním DD za jiný typ ÚV. *“Někdo to přirovnává k diagnostickému ústavu, že je problémový nebo zaostalý.”* (RČ2) S obdobnou reakcí se setkala i RČ1. *“Řeknete, že jste z DD a voni pak s váma jednaj pomalu jak s nějakým blbým dítětem.”* (RČ1) *“Pletou si to s výchovným ústavem a to už je pak větší problém, protože to všechno hážou do jednoho pytle.”* (RČ3) RČ3 uvedla, že na základě špatných zkušeností je už ve sdílení zdrženlivá. *“Bylo takový pro mě, že jsem nevěděla, jestli jako to můžu říct nebo jestli si to radši mám nechat pro sebe.”* (RČ3). Nejvýrazněji stigmatizaci vnímala RČ4, které značně komplikovala situaci s hledáním bydlení. *“Když jsem třeba hledala to bydlení, tak když jsem řekla, že jsem z dětskýho domova,*

tak mě prostě hnedka odsoudili. A hned začali dotazy a finance na to mít budete? A práci máte? A jak dlouho jste tam byla a proč jste tam byla? Dneska zrovna jsem dávala inzerci, že hledám pro kamarádku s dítětem nábytek, kde tam prostě se takový komentáře vyskytly, že jsem měla pocit, že to asi smažu a tohle jsem prostě očekávala furt.” (RČ4)

Respondentky, které po odchodu neměly žádné zázemí, uváděly zároveň velké potíže v hledání bydlení. *“Nejtěžší je najít to bydlení, protože dneska ti majitelé se fakt ptají na kde co i na to, co by se ptat nemuseli.” (RČ4)* Tak to vnímala i RČ5. *“To bydlení, no to bylo hrůza, my jsme obvolali každý den snad tak já nevím 50 bytů a bud tam chtěli velké peníze a nebo tam třeba nechtěli děti. Oni většinou chtěou několik nájmu dopředu a jak na to prostě nemáte finance, tak nemáte šanci.” (RČ5)* Děti podle RČ4 hrají významnou roli i v hledání práce. *“Největší problém toho zaměstnavatele jsou vždycky děti, že se bojíou toho, že bych si brala paragraf a když vysvětluju, že hlídání mám zařízené, že partner má tu mateřskou, tak i tak tam je vždycky největší problém s dětmi.” (RČ4)* Z toho důvodu se RČ4 už půl roku nedaří najít si zaměstnání. Specifickým problémem, který k tomu RČ4 musela řešit, byly pohledávky spojené s matčinými dluhy. *“Já když jsem vycházela, tak exekutor mi ty peníze vzal kvůli matce, bo měla dluhy a exekuce. Na té vkladní knížce byla napsaná i ona i já a exekutor neřešil, jestli jsou to moje nebo její peníze a vzal mi je.” (RČ4)* Na finanční zneužití rodiči s dětmi poukázala i RČ5, podle níž k tomu po odchodu z DD často dochází. *“Oni ta rodina moc dobře ví, že oni se jim tam spoří ty peníze a jak odejdou, tak to děcko to dá té svojí rodině a pak nemají nic a rodina je vykopne.” (RČ5)*

4.4.2 Jak respondenti vnímali možnosti pomoci po odchodu z dětského domova?

Cílem VO2 bylo zjistit, jak respondenti vnímali možnosti pomoci po odchodu z DD. V souvislosti s tím nás zajímalo, zda vnímali podporu ze strany rodiny, ze strany DD a jak hodnotí možnosti následné péče, které jim byly nabídnuty.

Zázemí v rodině

Čtyři respondentky uvedly, že v rodičích podpůrné zázemí nespatořovaly a hledat jej u nich ani nechtěly. Tento postoj byl u všech z nich zapříčiněn negativními zkušenostmi z minulosti a z toho vyplývající narušenou důvěrou k rodičovským osobám. RČ1 uvedla, že s matkou v průběhu umístění v DD vztah částečně obnovila,

ale po špatné zkušenosti se jej rozhodla definitivně ukončit. *"Už nechci se s ní vídat, už jí nechci dávat žádnou další šanci, protože vim, jak to zas dopadne."* (RČ1) Otce nikdy nepoznala a o kontakt s ním už nestojí. *"Von nás nechtěl vidět, tak když von nechce, já taky nechci."* (RČ1) Podobné vnímání vztahu s matkou zaznělo i od RČ3 *"Byly tam slabý chvílky, kdy to vypadalo jako nadějně, ale ona to pak vždycky nějakým způsobem zhatila a vod tý doby mám takový to, že už radši jí nedávat vůbec šanci než zas čekat, co udělá."* (RČ3) Negativně vztahy s matkou hodnotila i RČ4, která se na její podporu také nespolehala. *"Já už bych k mámě nešla, bo to bude furt stejné. Na tých víkendech jsem si právě vždycky říkala jó máma bude doma, bude si mě vážit a takhle. Nebylo to tak. Ta mamka byla furt u toho přítele a bylo jí to úplně jedno, že jsem na víkend doma, že mi ta máma chybí."* (RČ4) Vztahy sice udržují, ale jako dobré je nevnímá. *"Ona zavolá, ona napíše, ale když potřebuju, tak nepřijde."* (RČ4) Přestože vztahy jako pozitivní nevnímá, stále v matce vidí jediného člověka, na kterého by se v těžkostech obrátila. *"Ale vždycky si pak prostě říkám jako na koho jiného se obrátit než na tu mámu když něco potřebuju, když vlastně jakoby já jako nikoho jinýho tady nemám, takže na koho jiného."* (RČ4) RČ2 vztahy s rodiči sice hodnotila jako dobré, ale v důležitých otázkách by se na ně také nespolehala. *"Pomoc od rodičů bych určitě nečekala. Rodiče určitě ne, vůbec bych na ně nespolehala. Ani bych nechtěla být u nich."* (RČ2) Specifická je situace RČ5, která s matkou sice dobré vztahy měla, ale matka před třemi lety zemřela. *"Takže já nemám nikoho jenom tu kámošku."* (RČ5) O otci ví, ale v kontaktu s ním není a být nechce. *"Ten by mě měl jenom na peníze jo kdybych se mu ozvala, tak ten by jako hnedka peníze a nechceš mi půjčit a a proč já mam jako platit za druhé dluhy."* (RČ5) RČ3 je jedinou, která se alespoň částečně na podporu rodiny spolehnout mohla a hodnotila to jako důležité. *"Pro ty co maj ty fungující rodiny, tak jim to určitě nejvíc usnadní ti fungující rodiče. Takže v tomhle ohledu mi táta taky hodně pomohl. Bez tý rodiny by se to asi dalo zvládnout, ale myslim si, že by to šlo hodně ztěžka."* (RČ3)

Zázemí v DD

Žádná z respondentek DD jako podpurné zázemí nevnímala. Důvody k tomuto postoji se však různily. RČ1 a RČ2 uvedly, že by podporu ve vychovatelech nehledaly proto, že už DD opustily. *"Nikdy mě nenapadlo, že bych se jim mohla ozvat. Byli opora v tý době, kdy jsem byla tam, ale teď už to беру tak, že tam nejsem, tak jsem o tom ani neuvažovala."* (RČ1) Zároveň však uvedla, že kontakt s vychovateli udržuje. RČ2 to vnímala podobně. *"Kdybych se nemohla spolehnout na partnera, spolehala bych jen*

sama na sebe. Nehledala bych tu pomoc v těch vychovatelech. Už nemůžou pomoci, už je ten člověk pryč." (RČ2) Postoj dalších třech respondentek vycházel primárně z negativních pocitů, které u dvou z nich, jak bylo výše zmíněno, zároveň představovaly motiv k odchodu z DD. Na tomto místě opět podotýkáme, že každá z respondentek pochází z jiného DD. *"Můj vztah k vychovatelům takovej nikdy nebyl, že bych třeba zavolala nebo takhle. Oni mně říkali, když jsem odcházela, že mi děti skončí v domově a já skončím pod mostem, takže jako na ně bych se určitě neobrátila."* (RČ4) Podobně to vnímala i RČ3. *"Já jsem se jim bála i říct, že vodcházím, asi jsem měla strach z toho, jak budou reagovat, protože voni celkově hodně sráželi to sebevědomí. Oni vždycky byli tak, že to nedokážeš, na to nemáš hlavu nebo na to nemáš talent, jakože spíš ještě shazovali."* (RČ3) Absenci podpory ze strany DD uváděla i RČ5. *"Říkali ty budeš celá Tvoje matka a další mi tam třeba psali ať se vrátím, že jsem neschopná, že to stejně nezvládnou. Oni jako i třeba kolikrát vy se jim tam svěříte a když je nejhůř, tak to použijou proti vám."* (RČ5) Dalším důvodem, pro který by se tyto respondentky na DD už neobrátily, byl dle jejich názoru i přístup DD ve vztahu k přípravě na odchod. *"Ten domov nás pouze jenom učil jít na sociální dávky a řešit úřad práce."* (RČ4) *"Oni nám vlastně de facto neřekli nic. Neviděla jsem, že by s někým nějak podrobněji řešili to, kam to dítě bude až bude vodcházet, nebo co bude dělat, jak bude pracovat. Neviděla jsem tam nikoho, komu by pomáhali, přestože říkají, že tam ta možnost u nich je, nechápu proč. Mně ani neřekli nic moc vo tom vodchodu, jestli si mám hledat práci nebo bydlení. Oni jediný, co vám řeknou je, kolik dostanete peněz, pak vám daj nějak papír ať sepíšete všechno, co si necháváte a co jste dostali."* (RČ3) Velmi podobné bylo vnímání RČ5. *"Jim to bylo jedno těm vychovatelům. Jako oni se zeptají, jak prostě si to představujem, my řeknem svoji verzi a oni dělej, jak myslíš. Bud' skončíš špatně nebo se Ti zadarí. Jó, oni si třeba vymýšlí, že prostě oni vám pomůžou, oni vám všechno najdou, oni vám dají, ale když už na tu věc dojde, tak dají od vás ruce pryč."* (RČ5)

Následná péče

Přestože respondentky hodnotily informovanost o možnostech následné péče jako velmi slabou, každá z nich měla o nějaké formě pomoci povědomí. *"Já vim, že je ta nabídka domu na půl cesty pro ty, co nevědí co a kam. Pokud ten někdo nemá nějaký směr, kterým jde nebo sám si něco nezařídí."* (RČ2) V souvislosti s tím RČ2 uvedla, že DPC je z jejího pohledu často doporučovanou variantou ze strany DD. *"To i ti vychovatelé hodně nabízej jako tu možnost. Nechci říct, že jim to vnucujou, ale hodně"*

jim to nabízej. Voni to berou asi jako ideální variantu.” (RČ2) O DPC věděla i RČ3, která zároveň věděla o možnosti azylového domu. RČ4 naopak uvedla, že se o možnosti DPC dozvěděla až nedávno. *“Já jsem věděla o pomoci sociální dávky a nebo domov pro matky s děčkama. Takový ten azylový dům. Ted’ už je asi víc možností, než jsem měla já.”* (RČ4) RČ5 se vedle těchto možností setkala i s nabídkou pomoci nejmenované nadace. O možnosti pomoci ze strany nejmenované nadace věděla i RČ1, ale jelikož v té době již měla práci, více se o její činnosti neinformovala. O možnosti využití pomoci ze strany kurátora neměla povědomí ani jedna z respondentek. RČ3 sice uvádí, že v kontaktu se sociální pracovníci z dětství byla, ale zda to byl kurátor, neví.

V návaznosti na povědomí respondentek o možnostech pomoci nás zajímal postoj, jaký k těmto možnostem zaujímají. Z výpovědí respondentek bylo patrné, že DPC vnímají jako jedinou jistou formu následné podpory. Tuto možnost by však ani jedna z nich nevolila. *“Nelíbilo by se mně tam. I když bych nečekala ani pomoc od rodičů, tohle bych nevolila.”* (RČ2) Tuto formu pomoci by nevolila ani RČ1. *“Tu jsem vylučovala, tam jsem vyloženě nechtěla. V žádném případě bych tam nešla.”* (RČ1) S podobně negativní reakcí jsme se setkali i u RČ4. *“Kdyby to jako asi fakt nešlo, tak bych se na ten Dům na půl cesty obrátila, ale jakoby poslední řešení.”* (RČ4) Důvody, které je od volby DPC odrazovaly, souvisely především s vnímáním dalších pravidel a omezení, jež život v takovém zařízení zahrnuje. *“Je to zase další zařízení, kde je třeba dodržovat nějaká pravidla.”* (RČ2) *“Chtěla jsem si najít takový nějaký normálnější bydlení než jít zase do nějaké instituce.”* (RČ1) Tento postoj se u všech respondentek shodoval. *“Z toho důvodu, že na mě někdo pořád dohlíží, už bych tam ani nešla. Ty děti když vodcházej, tak se těšej nejvíc na to, že právě už nebudou mít ten dozor, že už nebudou muset někoho poslouchat.”* (RČ3) *“Já už nechci být prostě hlídaná, jako proč. Já si myslím, že ten domov mě vychoval už tak, že prostě už se dokážu postarat sama.”* (RČ5) Ve výpovědích respondentek se objevovala i kritika nízké iniciace ze strany DPC a jeho klientů pro vstup do samostatného života. *“Tam jsou většinou ty matky buď na mateřské a nebo na sociálce, protože práci nechcou. A ten Dům na půl cesty je v tom nějak netlačí. Oni se tam vrací kvůli tomu, protože si řeknou, tam mám teplou vodu, tam mám jídlo, tam mám všechno, nemusím se starat, oni to za mě vyřídí.”* (RČ5) Respondentky se proto shodovaly, že by v takto nepodnětném prostředí žít nechtěly. *“Takové ty sociální případy tam končí a já mezi ně určitě patřit nechci.”* (RČ5). *“Nechtěla bych tam přijít do styku jakoby s těma špatnejma lidma, protože si myslím, že*

každě časem když žije s takovýma lidma, tak se s nima naučí žít a z toho dobrýho člověka může vzniknout ta nula." (RČ3) Respondentky, které věděly i o možnosti azylového domu, uvedly, že jej vnímají stejně jako DPC. RČ4 naopak uvádí pozitivní zkušenost s následnou podporou. Tu představovala spolupráce s nadací, na kterou se dva roky po odchodu obrátila. *"Jsem hledala bydlení, tak mi nabídli pomoc, že mi pomůžou s bydlením, uhradit ho a tak a pak když jsem i měla období bídy, tak mi zase pomohli dalším způsobem."* (RČ4) RČ4 dodala, že v nich i nadále spatřuje důležitou podporu. RČ5 však v souvislosti s nadacemi vnímala opačné pocity. Ty souvisely s nerovnocenným přístupem, který v nabídce jejich pomoci vnímala. *"Tam přišla nadace k nám s tím, že oni by nám mohli sehnat práci, mohli by nám sehnat byt, nábytek, všechno no a byla tam mezi náma ještě jedna holka, která dělala balet, tak oni se většinou jako bavili s ní o tom baletu, ne s nama. S nama si promluvili asi pět minut a pak se bavili s ní, že by jí mohli dostat do Prahy do školy, že by mohla udělat baletní školu. To bylo tak asi všechno no."* (RČ5)

4.4.3 Jak respondenti hodnotí význam sociálního podniku v tomto procesu?

Cílem VO3 bylo zjistit, jak respondenti hodnotí význam SP, respektive ISP, v tomto procesu. Na základě seznámení s principy fungování ISP nás zajímalo, zda a případně v čem spatřují jeho přínos. V případě kladné reakce nás zároveň zajímalo, v čem spatřují jeho největší přednost. Závěrem jsme zjišťovali, jak ISP hodnotí ve srovnání s možnostmi pomoci, které jim byly nabídnuty.

Hodnocení

Všechny respondentky existenci ISP považují za přínosnou. *"Já si myslím, že to je určitě dobrý nápad, protože spousta lidí by o to stála. Je to otevření dveří."* (RČ2) *"Je to úžasný nápad. Tohle prostě když tady bude, tak to pomůže určitě hodně lidem a pomůže to víc než to, co je teď."* (RČ4) RČ3 spatřuje přínos ISP nejen v dopadu na jedince, ale i na jeho okolí. *"Já si myslím, že by to bylo dobrý pro všechny. Jakoby nejenom pro ty samotný lidi, ale i ty okolo lidí, ty jejich rodiny a takhle. Že by to nepomohlo jenom jim, ale pomohlo by jim to třeba i v tom kontaktu s rodinou, spravit, uvědomit si různé věci."* (RČ3) RČ1 jeho přínos vnímá i v oblasti prevence. *"Tam se třeba můžou setkat i s těma lidma, kteří jsou taky z toho domova, tak jim můžou říct taky nějaký zkušenosti, jak špatný tak dobrý a to je taky nějakým způsobem ovlivní a řeknou si, že tak nechtěj dopadnout."* (RČ1) Podobně to vnímala i RČ3. *"To je dobrý, že tam*

můžou vidět ty vzory, jak ty špatný, tak ty dobrý." (RČ3) Respondentky obecně kladně hodnotily zejména propojení pracovního a sociálního začleňování. *"To sociální začleňování i ta práce je stejně zásadní".* (RČ1) *"Ten podnik by totiž tvořil vlastně i domov. Jinak člověk odděluje pracovní a osobní život a v tomhle by to bylo obojí."* (RČ2) *"Já kdybych teďka byla v děcáku a vopravdu bych nevěděla, kam nebo bych třeba nebyla tak komunikativní typ, tak bych do tohodle, kde se takhle jedná a jeden se tam učí vod druhýho, šla, protože mně by to i bylo příjemný a lákalo mě to v tom, že by mi to nesehnalo jenom tu práci, ale že by mně to pomohlo celkově někde začít."* (RČ3) Vedle přínosnosti však respondentky uváděly především její potřebnost. *"Takových lidí je čím dál víc, co se ocitnou v situaci, kdy by tohle potřebovali a co by byli rádi za takovouhle první pomoc."* (RČ2) *"Spousta dětí se boje toho, jak to bude, jak se zabezpečit, nemaj představu."* (RČ1) *"Ty lidi to určitě budou potřebovat a potřebujou to už teď."* (RČ4) *"Já si myslim, že když ty děcka třeba odejdou z toho domova, tak oni potřebujou tu podporu, jako fakt to potřebujou a od nikoho se to nedostane. Ani od té rodiny no a když se někdo takový objeví, tak ten člověk si řekne jo, někdo se našel, jsem rád."* (RČ5) Potřebnost přitom spatřují nejen ve vztahu k jedincům, ale i k současným možnostem. *"Je spousta z nich, který by s tím chtěli něco dělat, ale nevěděj ke komu kam, co, jak to maj řešit. Nemaj jakoby nikde ten start. Přijde mi, že je těch možností strašně málo a ty lidi třeba můžou bejt šikovný, ale zrovna si třeba nemůžou dovolit najít hnedka tu práci nebo jít hnedka do toho bytu a přesto musej skončit v tom DPC i když už tydle věci, který se v DPC teprve můžou naučit, dávno uměj a už potřebujou umět a vědět neco jinýho."* (RČ3)

Specifický přínos

Jako nejprínosnější všechny respondentky vnímaly přítomnost podpůrného zázemí. *"Že by to vlastně byla práce i domov, že bych se měla za kým přijít poradit, svěřit a tak."* (RČ2) *"Cítila bych se dobře. Taková, že kdybych měla nějaké problémy, tak bych přišla do takovéto práce a teď by to všechno ze mě spadlo, popovídala bych si tam s něma o tom a co mám třeba dělat, prostě byla bych taková klidnější už, protože vim, že se to dá nějak řešit, že nemusim všechno hodit za hlavu a vykašlat se na všechno".* (RČ5) *"Ti co se cejtěj strašně sami by najednou cítili voporu a že by najednou měli chuť něco dělat, byli by podporovaní a měli by nějaký důvod, protože by cejtíli, že to je správný, že to je dobrý."* (RČ3) *"A hlavně bych věděla, že vždycky, i kdybych si našla třeba jinou práci lepší, ale kdybych odtamad' odešla, tak že se pokaždý*

můžu vrátit jako, že se nemusím stydět nebo tak." (RČ5) Hodnotu podpůrného zázemí respondentky spatřovaly nejen v citové, ale i v praktické rovině. "Pomohlo by mi určitě, kdyby někdo byl a řekl mi jo, tohleto děláš dobře nebo tenhle byt neber, prostě pomohla by mi každá rada od někoho, kdo bude stát při mě a třeba mi s tím vším poradí, nebo navrhne nějakou jeho cestu." (RČ4) Obdobnou reakci měla i RČ5. "Kdybych neměla tu kámošku, tak by mi fakt chyběl nějaký člověk prostě, aby mě podpořil a řekl mi pójď jako to zvládnem. Ted' a i předtím bych třeba potřebovala, aby si se mnou někdo sedl a třeba mi to všechno jako ukázal jo nebo aby se mnou někdo někam šel a ted' mi řekl jó, tak tady se vyřizuje tohle." (RČ5)

V souvislosti s podpůrným prostředím respondentky vyzdvihovaly i odlišný mezilidský přístup. *"Vim, že to není jenom práce, ale že tam bude i takovej ten dobrej přístup." (RČ1) Zde vedle partnerské komunikace zdůrazňovaly především akceptaci daných specifík jedince. "Hlavně se tam nemusim jakoby bát. Tam prostě berou člověka takový, jaký je, že to jenom fakt se někde nevidí." (RČ4) "Je rozhodně dobrý, když člověk má za kým takhle jít se poradit a když třeba ten nadřízený ví, že to tenhle nemůže vědět a nemůže po něm štěkat, jakto že to nevíš nebo prostě trochu ohled na tohle brát." (RČ2) "Právě, že bych se mohla obrátit na ty lidi kolem, a nebát se, že mě budou soudit, že to bude v pohodě a nemusela bych se bát, že mi dají nějakou nálepkou." (RČ1) "Člověk taky musí chodit do té práce s radostí. Né, že prostě ráno vstane a už je ve stresu, co se stane, jestli po něm nebude někdo řvat, jaktože to nevíš a jako proč to nevíš a už se pak ten člověk hned cítí tak blbě." (RČ5) "Díky tomu osobnímu přístupu se ten člověk třeba může i svěřit a poradit, protože třeba nemá nikoho." (RČ2) Spolu s tím vyzdvihovaly i rovnocennou komunikaci a možnost participace. "Zvolila bych to taky kvůli tý komunikaci a podpoře, že by mi tam někdo důvěřoval, že by to nebylo právě vo tom, že mi někdo furt chodí za zadkem, kontroluje a nevěří." (RČ3) "Líbilo by se mně, že se k nim přistupuje tak, že jsou to jako už dospělí lidi a že by už taky se měli podílet na tom rozhodování o sobě samým a né, aby je k tomu někdo dopostrkoval a vedl. Ty lidi by tak začli i víc vnímat tu samostatnost, že by se nespolehali jenom na to, že někdo to za ně zařídí a viděli by, že i dobrý rozhodnutí je může nějak ovlivnit." (RČ1)*

Srovnání

Závěrečná hodnocení se opírala o porovnání ISP s možnostmi následné péče, které byly respondentkám nabídnuty. V tomto případě se tak jednalo primárně o

porovnání ISP s možností DPC. Jak jsme již výše uvedli, azylový dům respondentky vnímají shodně jako DPC. Ve srovnání s ním respondentky upozornily na klíčové benefity ISP. Ty částečně souvisely s negativním vnímáním DPC zmíněným výše. První z nich se odvíjel od statutu sociální služby a s ním spojených pravidel a omezení, jež respondentky vnímají. *“Určitě bych spíš uvažovala o takovémhle podniku než o tom Domě na půl cesty. A to už jen kvůli statutu, že to zase je nějaká instituce.”* (RČ1) *“I přesto, že tam třeba může být ta práce, ale furt to je ten Dům na půl cesty a tam jsou prostě pravidla a není tam taková svoboda.”* (RČ2) *“Je fakt, že pro matky s děckama, tam prostě jenom jsou pod nějakým dozorem a nemůžou ty matky nic.”* (RČ4) Respondentky dále zdůrazňovaly rozdílný přístup v iniciaci samostatnosti. *“V tom domě na půl cesty mně to přijde, že tam nic moc jakoby člověk nedokáže, jako donutí ho ten Dům na půl cesty něco udělat? To si myslím, že úplně né. Ale tady to je dobrý, že tam člověk už musí, jinak o to přijde.”* (RČ3) *“Když to srovnám s tím Domem na půl cesty, tak furt bych neřekla, že se tam s něma jedná tak, že si to zaříděj samy, furt je tam k tomu někdo dopostrkuje.”* (RČ1) *“Tato pomoc je lepší, než ten Dům na půl cesty. Jako tam jako vám taky pomůžou, ale ne až tak moc. Tam je to pořád stejné, jak v tom domově.”* (RČ5) Zároveň s tím RČ5 u ISP oproti DPC kladně hodnotí nový podpůrný kolektiv, který by podle ní v DPC nenalezla. *“Když se sejdete s jinýma lidma, kteří nikdy nebyli v domově a jsou prostě v životě normální, tak se bavíte úplně o jiných věcech. Oni už ví, oni vám řeknou, co můžete udělat, co nemusíte udělat nebo na co máte právo, ale ty děcka z toho domova prostě ne. Oni neví. A ani nechtějí.”* (RČ5) Jako výhodu oproti ISP spatřuje RČ2 i schopnost začleňování do běžného života společnosti. *“Tam zas v tom Domě na půl cesty jim něco nabídnou, pomůžou najít, ale né, že by je takhle úplně začlenili.”* (RČ2) Jako zásadní respondentky hodnotily rozdílnost v mezilidském přístupu. *“Ty lidi v tom podniku by byli v osobnějším vztahu než v tom Domě na půl cesty, kde by měl někdo nad nima profesionální vztah a myslím si, že i tak tam k nim zase přistupujou.”* (RČ2) *“Určite si myslím, že ty lidi oceněj víc ten neprofesionální přístup než ten profesionální nabízený tou sociální službou.”* (RČ1) *“Z mého pohledu a z pohledu těch dětí ten osobní a rovnocenný kontakt je mnohem lepší než ten profesionální. Rozhodně by na mě takový prostředí mělo větší vliv než Dům na půl cesty.”* (RČ2) *“Ty jim vlastně podáváš pomocnou ruku, tobě nejde vo tom dávat jim tam nějaký přednášky vo tom, jak se maj chovat nebo nemaj, ale vo to, abys jim dala tu možnost, že maj jakoby kam přijít.”* (RČ3) Z těchto důvodů všechny respondentky vypověděly, že by ISP nad DPC upřednostnily.

4.5 Shrnutí výsledků výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření bylo přiblížit situaci mladých dospělých opouštějících DD a současně s tím zjistit, jak tito jedinci hodnotí význam SP, respektive ISP, v tomto procesu. K tomuto účelu jsme si položili tři výzkumné otázky, jejichž zodpovězení je předmětem tohoto shrnutí. Výzkumný soubor tvořilo 5 zástupců dané cílové skupiny. S těmi byly uskutečněny polostrukturované hloubkové rozhovory. Na základě získaných výpovědí přinášíme následující shrnutí.

První otázka zjišťovala, jak respondenti vnímali odchod do života mimo DD. Zajímalo nás, jaké byly jejich pocity bezprostředně před odchodem, co vzhledem k odchodu považovali za nejdůležitější a co po odchodu do života mimo DD vnímali jako nejtěžší. Ukázalo se, že v souvislosti s vidinou odchodu se u respondentů objevovaly pocity spojené s pozitivním vnímáním svobody a absence omezení, ale i obavy plynoucí ze strachu z možného selhání a stigmatizace. Jako nejdůležitější v dané situaci respondenti vnímali nalezení práce a bydlení. Důraz proto kladli na potřebu finančního a materiálního zabezpečení. Obtíže po odchodu spatřovali především v nedostatku praktických znalostí a dovedností potřebných v běžném životě a neschopnosti finančně hospodařit. Každý z nich se také setkal s určitou formou stigmatizace, která podněcovala nejistotu v mezilidských vztazích.

Cílem druhé otázky bylo zjistit, jak respondenti vnímali možnosti pomoci po odchodu z DD. V souvislosti s tím nás zajímalo, zda vnímali podporu ze strany rodiny, ze strany DD a jak hodnotí možnosti následné péče, které jim byly nabídnuty. Z výpovědí respondentů vyplývá, že vnímání podpůrného zázemí v rodině bylo spíše výjimkou. Velmi překvapivým pro nás bylo zjištění, že zázemí respondenti nespatořovali ani v DD. V této souvislosti se objevovala silně negativní hodnocení spojená s fungováním a vztahy v DD, jež se opakovala u více respondentů. Informovanost o možnostech následné péče nebyla nikterak obsáhlá, ale všichni věděli o možnosti DPC, ve které zároveň spatřovali jedinou jistou formu následné podpory. Tuto možnost by však nikdo z respondentů nevolil. Důvodem byl negativní postoj vůči omezením a pravidlům, ale i nepodnětnému prostředí, jež ve vztahu k těmto zařízením respondenti vnímají.

Třetí a zároveň klíčová otázka byla zaměřena na význam SP v tomto procesu z pohledu cílové skupiny. Zde nás zajímalo, zda a případně v čem respondenti spatřují jeho přínos a současně jsme zjišťovali, jak tuto možnost hodnotí v porovnání s ostatními. Všichni respondenti existenci takového podniku hodnotili jako přínosnou a současně potřebnou. Význam byl spatřován jak ve vztahu k jedinci, tak k současným možnostem pomoci, které respondenti hodnotí jako nedostatečné. Ve vztahu k jedinci respondenti vyzdvyhovali především přítomnost podpůrného a podnětného zázemí, partnerskou komunikaci a osobní přístup, jež jsou zároveň důvodem, proč by ISP nad ostatními možnostmi upřednostnili.

Výpovědi respondentů tedy teoretické předpoklady o významu ISP potvrzují. Nevycházíme přitom pouze z tvrzení týkajících se poslední výzkumné otázky, ale z celkového obrazu situace daného jedince, kterou se nám díky předchozím otázkám podařilo přiblížit. Vzhledem k malému počtu respondentů jsme si však vědomi toho, že tyto závěry nelze generalizovat. Pro jejich povahu pro nás však představují o to větší motivaci ve výzkumu pokračovat. Za vhodné bychom v této fázi považovali kvalitativní výpovědi podložit kvantitativním výzkumným šetřením.

Zjištění vycházející ze subjektivního vnímání pocitů a potřeb těchto jedinců pro nás zároveň znamenají cennou zpětnou vazbu pro směřování návrhu projektu ISP, který bude na tuto cílovou skupinu zaměřen.

ZÁVĚR

Tématu integrace mladých dospělých opouštějících dětské domovy je v naší republice v posledních letech věnována velká pozornost. Tomu odpovídá i množství publikovaných prací, jež se na toto téma soustředí. Tato práce si nekladla za cíl zmapovat již dobře známou problematiku, ale chtěla otevřít nové neprobádané obzory, jimiž může odborné i veřejné poznání obohatit. Záměrem naší bakalářské práce proto bylo propojit problematiku integrace mladých dospělých opouštějících dětský domov s konceptem sociálního podnikání a poukázat na způsob pomoci, který tento koncept ve vztahu k dané problematice může nabídnout. Motivem pro toto uchopení byl náš dlouhodobý zájem o oblast sociálního podnikání, který je podpořen praxí a spolu s ní dobrými zkušenostmi, pro něž v tomto konceptu spatřujeme velký potenciál. Myšlenka propojit ho s tématem, které nás velmi zajímá, tak vedla k sepsání této práce, jež bude zároveň sloužit jako podklad pro návrh projektu integračního sociálního podniku, který bude na tuto cílovou skupinu zaměřen. Vzhledem k výše zmíněnému záměru jsme si stanovili jasný cíl, kterým bylo přinést odpověď na otázku: *"Jak může sociální podnik pomoci mladým dospělým po odchodu z dětského domova?"*

Úvodní kapitola se věnovala definici ústavní výchovy a jejímu vymezení v systému náhradní výchovné péče v České republice. Poté následoval popis zařízení zajišťujících její výkon, kde byla vzhledem k účelu naší práce samostatně vyčleněna bližší charakteristika dětského domova.

Druhá kapitola se zaměřovala na charakteristiku mladého dospělého opouštějícího dětský domov. Zahrnovala specifika související se zkušeností dítěte s dysfunkčním rodinným zázemím a pobytem v ústavní péči a jejich vliv na osobnost jedince s důrazem na možné odchylky v chování.

Třetí a zároveň klíčová kapitola byla věnována významu sociálního podniku v procesu integrace mladých dospělých do života mimo dětský domov. Vedle nezbytného úvodu do teorie sociálního podnikání seznamovala se způsoby pomoci, které sociální podnik ve vztahu k tomuto procesu nabízí a přinesla tak klíčovou odpověď na to, jak může sociální podnik v dané problematice přispět.

Na to navazovala poslední kapitola opírající se o realizaci kvalitativního výzkumného šetření, jež se teoretické předpoklady týkající se významu sociálního podniku snažilo ověřit. Cílem výzkumného šetření proto bylo přiblížit situaci mladých dospělých opouštějících DD a současně s tím zjistit, jak tito jedinci hodnotí význam sociálního podniku v tomto procesu. Shrnutí opírající se o jejich výpovědi přínosnost i potřebnost tohoto konceptu potvrdila.

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1 Trvalá propuštění z dětských domovů v období 2008 - 2018

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Tištěné zdroje

BĚHOUNKOVÁ, Leona. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči*. 1. vyd. Praha: Togga, 2012. 208 s. ISBN 978-80-87652-87-9.

BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. 94 s. ISBN 978-80-87455-01-2.

DAVIDOVÁ, Ivana a kol. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. 150 s. ISBN 978-80-7368-628-4.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8.

DOHNALOVÁ, Marie a kol. *Sociální ekonomika, sociální podnikání: podnikání pro každého*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. 131 s. ISBN 978-80-7357-269-3.

DOŘIČÁKOVÁ, Šárka a PASTRŇÁK, René. *Aktuální otázky sociálního podnikání v České republice*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. 143 stran. ISBN 978-80-7464-969-1.

DUNOVSKÝ, Jiří a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1995. 245 s, 8 nečíslovaných stran obrazových příloh. ISBN 80-7169-192-5.

FOLDA, Jan a kol. *Systém náhradní péče o děti a mladistvé & následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice: Situační analýza*. 1. vyd. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2009. 60 s. ISBN 978-80-254-4799-4.

GALBAVÝ, Ľudovít. Vplyv rodiny na páchanie trestnej činnosti rizikovou mládežou.
In: *Riziková mládež v súčasnej spoločnosti: zborník príspevků z konferencie s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu PHARE 2003 RLZ - opatření 2.1 Program podpory aktivit zaměřených na integraci sociálně znevýhodněných obyvatel ve*

spolupráci Královéhradeckého kraje a katedry sociální práce a sociální politiky Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. 94 - 102. Texty k sociální práci. ISBN 80-7041-044-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.*

HLOUŠEK, Jan. Teoretické aspekty sociálního podnikání. **In:** *Sociální rehabilitace versus sociální podnikání - možnosti, příležitosti, rizika: sborník z konference v rámci projektu "Výměnou zkušeností se zahraničními partnery k inovaci a zkvalitnění sociálních služeb směřujících na trh práce - projekt Oblastní charity Hradec Králové". Hradec Králové: Oblastní charita Hradec Králové, 2012. 16 - 18. ISBN 978-80-260-3852-8.*

HRDLIČKOVÁ, Vlasta a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. 219 s. Metodické příručky.*

IDEO.HCD: design zaměřený na člověka: soubor nástrojů. 2. vyd. Brno: Flow, 2013. 187 s. ISBN 978-80-905480-1-5.

JANSKÝ, Pavel. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. 169 s. ISBN 80-7041-114-7.*

JEDLIČKA, Richard a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. 1. vyd. Praha: Themis, 2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.*

JEDLIČKA, Richard. *Psychický vývoj dítěte a výchova: jak porozumět socializačním obtížím. 1. vyd. Praha: Grada, 2017. 280 s. Psyché. ISBN 978-80-271-0096-5.*

JUKLOVÁ, Kateřina. Sebeúcta jako klíčový protektivní faktor v primární prevenci sociálně patoloických jevů. **In:** *Riziková mládež v současné společnosti: sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu PHARE 2003 RLZ - opatření 2.1 Program podpory aktivit zaměřených na integraci sociálně znevýhodněných obyvatel ve spolupráci Královéhradeckého kraje a katedry sociální práce a sociální politiky Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové. Vyd. 1.*

Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. 166 - 171. Texty k sociální práci. ISBN 80-7041-044-2.

KOLUCHOVÁ, Jarmila. *Diagnostika a reparaibilita psychické deprivace*. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. 139 s. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas paedagogica, series Monographica; 10.

KON, Igor' Semenovič. *Kapitoly z psychologie dospívání*. Překlad Miloslav Polanský. 1. vyd. Praha: SPN, 1986. 181 s. Psychologická literatura.

LABÁTH, Vladimír. *Riziková mládež: možnosti potenciálních zmien*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 157 s. Studijní texty; sv. 19. ISBN 80-85850-66-4.

LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. 368 s. Psyché. ISBN 80-247-1284-9.

LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. 4. vyd., dopl., v nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2011. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

MACEK, Petr. *Adolescence*. 2., upr. vyd. Praha: Portál, 2003. 141 s. ISBN 80-7178-747-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. 5. vyd. Praha: Portál, 2008. 108 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-504-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 3. upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad, 2017. 353 stran. ISBN 978-80-7429-797-7.

MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 183 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a BALDOVÁ, Lenka. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mladistvých s důrazem na děti odcházející z ústavní výchovy*. 1. vyd. Praha: Člověk hledá člověka, 2008. 34 s. ISBN 978-80-254-2756-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s. Studijní texty. ISBN 80-85850-24-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, Oldřich. Služby pro rizikové děti a mládež. In: *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 86 - 89. ISBN 978-80-7367-310-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 159 s. Studijní texty; sv. 8. ISBN 80-85850-76-1.

MÜHLPACHR, Pavel. *Vývoj ústavní péče: (filosoficko-historický pohled)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 49 s. ISBN 80-210-2512-3.

MUSIL, Josef a BUŠKOVÁ, M. *Koncepce dětských domovů: (ideový záměr ministerstva školství ČSR)*. 1. vyd. Praha: SPN, 1970. 37 s.

MYŠKOVÁ, Lucie a kol. *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče a standardy kvality služeb ambulantních středisek výchovné péče*. 1. vyd. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2018. 95 s. ISBN 978-80-7481-222-4.

NOSÁL, Igor. Participace dětí na vlastním osudu - spolupracující a na řešení zaměřené způsoby práce s dětmi v náhradní péči. **In:** *Participace a nové přístupy k práci s ohroženými dětmi a rodinami: studie inspirované zkušenostmi ze Švýcarska: sub-projekt PF 134 Inovace služeb a metod práce s ohroženými dětmi a rodinami: nové přístupy a příklady dobré praxe ze Švýcarska*. 1. vyd. Brno: Česko-britská o.p.s., 2014. 14 - 37. ISBN 978-80-905598-1-3.

PAVELOVÁ, Luba, TKÁČIKOVÁ, Jozefína. Riziková mládež v kontexte závislosti. **In:** *Riziková mládež v současné společnosti: sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu PHARE 2003 RLZ - opatření 2.1 Program podpory aktivit zaměřených na integraci sociálně znevýhodněných obyvatel ve spolupráci Královéhradeckého kraje a katedry sociální práce a sociální politiky Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. 135 - 141. Texty k sociální práci. ISBN 80-7041-044-2.

PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. 2., rozš. vyd. Praha: G plus G, 1999. 186 s. Zde a nyní. ISBN 80-86103-21-8.

PRASZKIER, Ryszard a Andrzej NOWAK. *Social entrepreneurship: theory and practice*. 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 228 p. ISBN 978-0-521-76731-6.

PROCHÁZKA, Jan. Specifika sociální práce s osobami opouštějícími ochrannou a ústavní výchovu. In: *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. s. 414 - 442. ISBN 978-80-7368-627-7.

STANKOWSKI, Adam. *Etopedie: úvod do resocializační pedagogiky*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. 57 s. ISBN 80-7042-257-2.

SYROVÁTKOVÁ, Jaroslava. *Sociální podnikání*. 1. vyd. V Liberci: Technická univerzita, 2010. 117 s. ISBN 978-80-7372-683-6.

ŠVARŤÍČEK, Roman a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

TRČKA, Lukáš a kol. *Sociální podnikání: teorie pro praxi*. 1. vyd. Brno: Ústav sociálních inovací, 2014. 94 s. ISBN 978-80-260-7215-7.

VÁGNEROVÁ, Marie, CSÉMY, Ladislav a MAREK, Jakub. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013. 339 s. ISBN 978-80-246-2209-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémových dětí a mládeže: učební text pro vychovatele obor speciální pedagogika*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, Pedagogická fakulta, 2000. 125 s. Studijní texty pro distanční studium. ISBN 80-7083-378-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd, rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2000. 56 s.

Internetové zdroje

BROWNE, Kewin a MULHEIR, Georgete. Způsoby náhradní péče o menší děti a jejich důsledky. **In:** *Děti mezi ústavní výchovou a rodinou: Zpráva o konferenci* [online]. Praha: Národní vzdělávací fond, o.p.s. a Člověk hledá člověka, o.s., 2007. 7 - 47. [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/01/deti-mezi-ustavni-vychovou-a-rodinou.pdf>

BURIÁNOVÁ, Veronika. *Vybrané výzkumy a poznatky o vlivu rané institucionální výchovy na vývoj dítěte* [online]. Praha: STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE, spolek, 2017. 45. s. [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/vybrane_vyzkumy_a_poznatky_o_vlivu_rane_institucionalni_vychovy_na_vyvoj_ditete_0.pdf

FICE International. *Be the Change: 10 standards for care leavers* [online]. Vienna: FICE International, 2016 [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <http://www.socialserviceworkforce.org/system/files/resource/files/Be-the-Change.pdf>

GJURIČOVÁ, Jitka. *Hodnocení systému péče o ohrožené děti*. Policista. 12/2007, s 1 - 8. Dostupné z: <http://www.truhlici.cz/res/data/010/001444.pdf>

GOTTWALDOVÁ, Martina a kol. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života: Metodická příručka poradenského centra pro děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou centra J. J. Pestalozziho* [online]. Chrudim: Centrum J. J. Pestalozziho, 2006 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/567106-Dlouhodobapriprava-deti-s-narizenou-ustavni-vychovou-na-vstup-do-samostatneho-zivota.html>

IPSOS. *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti* [online]. Praha: IPSOS, 2015 [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: http://2017.mimodomov.cz/data/File/Prizkum_Integrace-deti-z-detskych-domovu-do-spolecnosti.pdf

Kojenecké ústavy na počátku roku 2019 [online]. Praha: Lumos, 2019, 10 s. [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: https://lumos.contentfiles.net/media/assets/file/Lumos_kojenecke_ustavy_2019.pdf?

KUSÁ, Olga, HANZLÍKOVÁ, Ingrid, KRIŠOVÁ, Dagmar a ĎORĎ, Michal. *Role partnerského přístupu a skupinové práce v přípravě dětí na odchod z dětského domova: Průvodce pro vychovatele, vychovatelky i další pracovníky a pracovníce v dětských domovech* [online]. Praha: Vteřina poté, 2017 [cit. 2019-04-19]. ISBN 978-80-906928-0-0. Dostupné z: http://www.vterinapote.cz/static/uploads/files/metodick%C3%BD_pr%C5%AFvodce.pdf

PTÁČEK, Radek. Vliv náhradních forem péče na vývoj dětí – předběžné výsledky longitudinální studie. **In:** *Kvalita péče o děti v ústavní výchově*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2016. 31 - 38. [cit. 2019-04-15]. ISBN 978-80-7481-157-9. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/KVALITA_PECE.pdf

Quality4Children: Standardy pro péči o děti mimo domov v Evropě [online]. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček a Člověk hledá člověka, o. s., 2008 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: https://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/1151deb8-4995-47c1-8423-9ec702dc8873/Q4C_Czech_colour.pdf

Statistické ročenky školství, MŠMT. 2018 [cit. 2019-04-15].

Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

Legislativní dokumenty

Výnos ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. 17/2018, kterým se stanoví standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči (č.j. MSMT-21324/2018).

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Zákon č. 89/2012 Sb., Nový občanský zákoník.